

Prikaz i osvrt na odgojne pristupe Platona, Rousseaua i Deweya

---

Goršić, Mateja

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:251144>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI
ODSJEK ZA FILOZOFIJU

DIPLOMSKI RAD

Prikaz i osvrt na odgojne pristupe Platona, Rousseaua i Deweya

MENTOR: Dr. sc. Aleksandra Golubović

STUDENTICA: Mateja Goršić

Rijeka, srpanj 2016.

Sadržaj

1. Sažetak	1
1. Abstract	2
2. Uvod.....	3
3. O odgoju.....	6
4. Platonov pristup odgoju	11
4.1. Kritički osvrt.....	15
5. Rousseauov pristup odgoju	21
5.1. Kritički osvrt.....	29
6. Deweyev pristup odgoju	36
6.1. Kritički osvrt.....	44
7. Zaključak.....	48
8. Popis literature	50

1. Sažetak

Odgoj i obrazovanje, pojmovi su koji su neizostavni za ljudsko funkcioniranje i cjelokupan njegov život. Gledajući kroz povijest, ne postoji period i mjesto gdje je postojala ljudska vrsta koja se nije odgajala i obrazovala. Svako ljudsko biće mora prolaziti kroz sustav odgoja i obrazovanja. Moglo bi se reći da su te dvije odrednice temelj ljudske vrste koja ih odvaja od ostalih živih bića.

Kroz ovaj rad ćemo se upravo baviti pojmovima odgoja i obrazovanja, propitivat ćemo koje su najbolje metode pomoću kojih se djecu najbolje može odgajati i obrazovati. Na koji način ćemo to učiniti? Kroz povijesni pregled trojice *divova* filozofije odgoja, Platona, J. J. Rousseaua i J. Deweya. Izložit ćemo temeljne odrednice njihovih pristupa, a nakon toga, iz perspektive suvremenih promatrača, kroz kritički prikaz, iznijeti vlastiti stav o bitnim elementima odgoja i obrazovanja. U zaključnom dijelu rada dat ćemo cjelokupan osvrt u kojem ćemo prikazati s kojim se stajalištem najviše slažemo, odnosno koje je stajalište u suvremeno doba najzastupljenije i najprimjerenije.

U ovoj je raspravi teško odvojiti pedagoški aspekt od aspekta filozofije odgoja pa će u fokusu biti prikazane pozicije tri *diva* filozofije odgoja s obzirom na predložene aspekte. Dakle, njihove pozicije neće biti prikazane zasebno kroz prikaz pitanja znanja, etike i slično, kao što bi bio tipičan filozofski pregled, već će biti prikazane kroz pedagošku domenu.

1. Abstract

Upbringing and education are notions that are intrinsic to human cognition and the entire human life. Throughout history, there was not a single period or place in time where human race was not raised and educated. Every human being must go through the educational and developmental system. A point could be made that these two notions are the very basis of the human species and what distinguishes them from other living beings.

In this paper we shall deal with the notions of upbringing and education, and seek the best possible methods in which to raise and educate children. How shall we go about it? By summarising the work of the three giants in the field of philosophy of education - Plato, J. J. Rousseau and J. Dewey. We shall present the main guidelines of their approaches, and, through a critical representation from contemporary perspective, provide a personal opinion on the important elements of upbringing and education. In the conclusion, we shall give an overall view of the topics discussed, where we shall demonstrate the viewpoint we personally advocate, and the standpoint which is currently the most common and the most suitable.

In such a debate it is quite difficult to separate the pedagogical aspect from the aspect of the philosophy of education, so we shall focus on the positions expounded earlier, by the three giants of philosophy of education, concerning the proposed aspects. Therefore, their positions shall not be considered separately, within the overview of the questions concerning knowledge or ethics, as a typical philosophical overview would, but rather highlighted in the pedagogical domain.

2. Uvod

Odgoj i obrazovanje su pojmovi o kojima se stoljećima raspravlja i pokušava naći neka definicija koja bi u potpunosti obuhvaćala njihovo cjelovito značenje. No, s obzirom da različite kulture i različiti vremenski periodi podrazumijevaju drugačije koncepte tih pojmova, traganje za jednom univerzalnom definicijom tih pojmova bilo je neuspješno. Brojni autori su pokušali ponuditi definiciju i značenje odgoja i toga što zapravo znači odgojiti neku osobu, te su pokušali dati konkretne karakteristike dobro i loše odgojenog čovjeka, što isto tako vrijedi i za (ne)obrazovanog čovjeka. Prema Golubović, 2010. kroz povijest se uz mnogobrojne autore ističu filozofi, pedagozi, psiholozi, sociolozi i drugi stručnjaci koji su dali ogromni doprinos u filozofiji odgoja koja se bavi pitanjima poput: što je uopće odgoj, tko su glavni akteri odgoja, kako se čovjek može i treba odgajati, koje su svrhe, ciljevi, metode odgoja i obrazovanja i slično (Golubović, 2010). Od brojnih filozofa ističu se trojica koji su se veoma detaljno i ciljano bavili odgojem i obrazovanjem. To su Platon, J. J. Rousseau i J. Dewey, svaki sa svojom teorijom i koncepcijom odgoja i obrazovanja koje su se mijenjale i nadograđivale u skladu s vremenom. Tako je na primjer, Platon u svome djelu *Država* opisao način na koji se djeca trebaju odgajati i obrazovati, ističući kako je važno napraviti podjelu na staleže kako bi država dobro funkcionirala. Zatim Rousseau u djelu *Emil ili O odgoju* iznosi i neke zamisli o reformi školstva koje su i danas aktualne, a između ostaloga ističe veliku važnost povratka prirodi, te na posljetku Dewey, kao najznačajniji filozof koji se sustavno bavio filozofijom odgoja, u svome djelu *Vaspitanje i demokratija* izdvaja najsuvremenije i za današnje vrijeme, najprimjenjivije prijedloge koji se u suvremenoj nastavi mogu primijeniti. Najznačajnija njegova postavka jest uvođenje prakse i laboratorija pomoću kojih djeca uče i savladavaju gradivo.

Moglo bi se reći da su ovi filozofi odgoja postavili konkretne i kvalitetne temelje vezane uz odgoj i obrazovanje, te su iz tog razloga izdvojeni u prikazu ovog rada. Čovjek kroz proces odgoja stječe znanja, vještine, sposobnosti, navike i vrijednosti koje su mu potrebne kako bi mogao sudjelovati u suvremenom društvu.

U prvom dijelu ponudit ćemo nekoliko različitih određenja pojma odgoja i na osnovu tih određenja prikazat ćemo glavni dio ovoga rada, prikaz pristupa odgoja triju velikih filozofa odgoja: Platona, J. J. Rousseaua i J. Deweya. Kronološkim redom će biti prikazani njihovi pristupi odgoju, počevši od Platona koji je zagovarao tradicionalni odgoj u antičko doba. Kada je riječ o odgoju, njegovo osnovno polazište jest da se pojedince podijeljene u različite klase treba odgajati samo kako bi svojim radom stvorili dobru državu, zanemarujući interese tih pojedinaca. Takvo je stajalište izazvalo brojne negativne reakcije tijekom povijesti, te u skladu s time želimo prikazati ograničenost ovakvog pristupa odgoju zbog nepravedne podjele u društvu i zbog zanemarivanja osnovnih potreba, interesa i preferencija pojedinaca. Drugi pristup koji će slijediti nakon Platonovog jest Rousseauov, koji se gotovo u svakom segmentu razlikuje od prethodnog. Njegova je osnovna teza da se svakog pojedinca treba odgajati u skladu s njegovim interesima i smatra kako je najvažnije, u prvom redu, „izgraditi“ dobru odraslu osobu. Naposljetku će biti govora o Deweyevom pristupu odgoju i obrazovanju koji je najprimjenjiviji u današnjem suvremenom društvu. Govorit će se o njegovom stajalištu da bi odgoj trebao biti aktivan, na način da učitelj učenike mora staviti u situaciju u kojoj oni iz onoga što već znaju, uče i rješavaju problem o kojem još ne znaju ništa. Odnosno, Dewey čvrsto zagovara stav da je obrazovanje nužno jer ono zajednicu drži na „životu“ i gura čovječanstvo naprijed.

Nakon svakog od ovih prikaza nalazit će se naš kritički osvrt u kojem ćemo iznijeti pozitivne i negativne karakteristike, gledajući iz konteksta suvremenog društva. Prilikom iznošenja vlastitog stava osvrnut ćemo se na dvije komponente djeteta, na obrazovanje i odgoj tj. na intelektualni i moralni odgoj.

U posljednjemu, zaključnom dijelu rada iznijet ćemo vlastito stajalište o svakom prikazanom pristupu te ćemo prikazati koji je po našem mišljenju najviše, a koji najmanje prihvatljiviji pristup, uz konkretnu argumentaciju.

3. O odgoju

Kvalitetan život ljudi nije moguć bez odgoja i on je ključan, odnosno temeljni dio života svake osobe. Bez odgoja čovjek ne samo da ne bi bio čovjek, već ne bi mogao ni preživjeti, stoga je za čovjeka odgoj uvjet života. Od svih drugih svojstava prema kojima se čovjek bitno razlikuje od drugih bića, posebno mjesto u čovjekovoj osobnosti pripada odgojivosti. Odgojivost čovjeka čini jedinim istinskim bićem koji svoju bit, svrhu, kulturu i egzistenciju dobiva življenjem i odgajanjem u zajednici, a ne odmah rađanjem (Polić, 1997). Ali na pitanje što je to zapravo odgoj, veoma je teško odgovoriti uz pomoć jedne definicije koja bi obuhvatila pojam odgoja u potpunoj njenoj biti. Razlog tome jest činjenica da je odgoj drugačije shvaćen u različitim kulturama, zanimanjima, organizacijama i mnogim drugim društvenim skupinama koje se razlikuju po nekim segmentima. No, u pokušaju pronalaska dobrog objašnjenja pojma odgoja najbolje je krenuti od najjednostavnije definicije koju navodi autor Milan Polić u svom rječniku, a ona glasi: *„Odgoj je ukupnost postupaka kojima se u okviru određene kulture slobodonosno razvijaju djetetove, odnosno čovjekove moći. Kao slobodonosan odgoj, odgoj je samosvršan i ne može služiti ničemu jer se u protivnom pretvara u manipulaciju. Da bi bio slobodonosan, odgoj mora poticati stvaralaštvo, a to može samo ako je na njemu, tj. na slobodi i utemeljen“* (Polić, 1997., 41). Iz ove je definicije potvrđena prethodna hipoteza da je odgoj različit od kulture do kulture, stoga je potrebno pronaći neko dodatno objašnjenje koje će upotpuniti ovu autorovu osnovnu tvrdnju i precizirati njeno značenje. No, prije no što ponudimo novu definiciju, potrebno je skrenuti pažnju na veoma važan pojam koji se nalazi u definiciji, a to je pojam *slobodonosnost*. Često se odgoj, svjesno ili nesvjesno, može pretvoriti u manipulaciju. Što to znači? Koja je razlika između odgoja i manipulacije? Upravo je *slobodonosnost* ključan pojam za razlikovanje između te dvije

odrednice. Dakle, odgojem (koji uključuje slobodonosnost), njeguje se sloboda odgajnika, što znači da ga se potiče na samoodređenje i stvaralaštvo te ga se priprema za budući samoodgoj (a to znači novu slobodu, snažnije samoodređenje i značajnije stvaralaštvo), dok ga se manipulacijom nastoji učiniti nekome ili nečemu korisnim. Drugim riječima, odgoj teži optimalizaciji odgajnikovih mogućnosti, a manipulacija teži maksimizaciji manipulatorove koristi. Dakle, instrumentalizacijom se odgoj pretvara u manipulaciju (Polić, 1997). Isto tako, razlika između manipulacije i odgoja može se vidjeti prema njihovoj svrsi. Svrha je manipulacije funkcionalna prilagodba predmeta manipulacije, dok je svrha odgoja zadovoljenje odgajnikovih¹ i odgajateljevih² potreba. Jednostavno rečeno, odgoj podrazumijeva komunikaciju, a manipulacija jednosmjernu obradu (Polić, 1993). Odgoj koji ne vodi brigu o odgajnikovim potrebama i koji ne skrbi za njega te koji nije usmjeren njezi i razvoju ljudskih moći kao stvaralačkih moći ili slobode, antikulturalan je jer uništava povijesnu bit kulture i samim time nije odgoj već manipulacija koja zanemaruje slobodu odgajnika (Polić, 1993). Takvo je stajalište zagovarao Platon koji je smatrao da je odgoj osnovno sredstvo pomoću kojeg se ostvaruje idealna država. Iz "znanja" o idealnoj državi i o odgojnom djelovanju određenih odgojnih sadržaja i metoda, Platon je izveo brojne i čvrste poučke o tome kako treba "odgajati". Na taj način odgoj je bio potpuno instrumentaliziran u svrhu ostvarenja idealne države, čime je nužno izgubio svoju stvaralačku bit i pretvorio se u najgrublju manipulaciju (Polić, 1993). No, takvo je shvaćanje odgoja naišlo na brojna neslaganja. Jedno od njih jest neslaganje koje je izrazio Pavao Vuk-Pavlović: „*Da odgoj uostalom ne može biti služba bilo kakvoj političkoj tvorbi, da ne može biti služba državi niti u državi organiziranom narodu, proizlazi već iz ograničenja takve službe, a to je ograničenje u najoštrijoj opreci s bivstvom odgojnog nastojanja i djelovanja*“ (Vuk-Pavlović,

---

¹ Onaj kojega se odgaja; onaj čije se moći razvijaju odgojem (Polić, 1997., 41).

² Onaj koji nekoga odgaja; onaj tko se bavi odgojem (Polić, 1997., 41).

1993., 7). S obzirom na ovo i na brojna druga neslaganja potrebno je tragati za nešto drugačijom definicijom odgoja. U filozofskom rječniku se odgoj određuje ovako: „*U svom užem, osnovnom značenju odgoj je namjerno, plansko, svrhovito djelovanje prvenstveno na neodraslog čovjeka (dijete) radi svjesnog i aktivnog razvijanja njegovih vrijednih dispozicija i uvođenja u kulturu i stvarnost*“ (Petras, 1965., 285., prema Polić, 1993). Zbog pojma *svrhovito djelovanje*, proizlazi zaključak da odgoj u sebi ima i elemente plana, ali on nikada ne može do kraja biti isplanirana djelatnost jer je stvaralački čin nemoguće potpuno planirati, a istinski se odgoj zbiva upravo kao odgojno stvaralaštvo (Polić, 1997). Drugim riječima, zbog činjenice da je svaka osoba na svijetu posebna, „univerzalna“ i ima jedinstven karakter i osobnost, ne mogu postojati gotova rješenja za razvitak svih osobnosti već se svakoj toj osobi treba prilagoditi na najbolji mogući način. Potrebno je da odgajatelj uoči i ispita odgajaničeve potrebe, preferencije, interese i želje te da u skladu s time osigura kvalitetan i primjeren odgoj odgajaničevu. Dakle, iz ovih bi se nekoliko definicija odgoja dalo zaključiti kako nije lako pronaći jednu definiciju odgoja koja će obuhvatiti sve ono što odgoj podrazumijeva, ali oko jednoga se većina stručnjaka može složiti, a to je da je odgoj djelatnost kojom se razvijaju čovjekove moći (Vuk-Pavlović, 1996). Sve ostale komponente iz prethodno navedenih definicija su dodaci koji objašnjavaju i detaljiziraju sve ono što odgoj uključuje. Te su komponente izdvojene kako bi postavile osnovu za prikaz, a kasnije i raspravu o različitim pristupima triju filozofa. Od izuzetne je važnosti bilo naglasiti razliku između odgoja i manipulacije jer je upravo jedan od triju filozofa koji su kroz rad analizirani (Platon) „miješao“ ta dva pojma što je prema Poliću ali i prema drugim autorima velika pogreška. Stoga će u kasnijem dijelu rada biti riječi o drugačijim pristupima odgoju koji zagovaraju velikani filozofije odgoja; prvo J. J. Rousseau sa svojim stajalištem da se svakom djetetu treba pristupiti na individualiziran način koji odgovara njegovoj osobnosti, te će biti

govora i o negativnom odgoju koji također zagovara. Drugim riječima, njegov je pristup naturalistički, prema kojem pojedinca treba odvojiti od kulture koja ga kvari, stoga odgoj treba provoditi na prirodan način, poticanjem njegovih interesa kako bi se ostvario kao kvalitetna osoba s prethodno zadanim karakterom. Njegovo je stajalište polučilo dobre rezultate i dijelom se poklapa s prethodno navedenim definicijama odgoja (vezano za poticanje slobode, uvažavanja interesa i karakteristika djeteta) no ipak je naturalistički, izolirani način odgoja djeteta neprihvatljiv, posebice u današnjem društvu gdje je izrazito naglašeno natjecanje i uspoređivanje s drugima. Najprihvatljivije i najsuremenije stajalište za današnje vrijeme, iznio je Dewey koji uvodi novine i dinamiku u odgoj i obrazovanje te samim time odskače od prethodna dva navedena filozofska shvaćanja odgoja. Prema njemu se odgoj promatra kao upravljanje i vođenje jer je potrebno urođene prirodne sposobnosti djeteta usmjeravati u određenom pravcu. Ovaj segment sličan je Rousseauovom shvaćanju odgoja, no Dewey dodaje novi pojam u cjelokupnu sferu odgoja, a to je razvijanje. On pod pojmom razvijanje podrazumijeva upotrebu tuđe pomoći u pospješivanju čovjekovih potencijala jer je nužno potrebno poticati već postojeće potencijalne sposobnosti koje dijete ima. Isto tako, Dewey izrazit naglasak stavlja na obrazovanje koje u središte radnje stavlja učenika, aktivnog sudionika nastavnog procesa.

S obzirom da je iz prethodnog opisa vidljivo da ne postoji jedna univerzalna definicija odgoja i obrazovanja, odnosno moralnog i intelektualnog odgoja, mogli bismo zaključiti da je rasprava o ovim terminima aktualna od početka povijesti do danas. Kroz samo tri povijesnih autora vide se velike razlike u njihovom shvaćanju i koncepciji odgoja i obrazovanja. Iz toga možemo zaključiti da su se i u povijesti javljale poteškoće, a samim time i preinake u koncepcijama tih pojmova. Ta se rasprava protegnula i do danas te iz njih proizlaze neke poteškoće i izazovi. Vezano za obrazovanje, postavljamo pitanje:

„Koje su metode i oblici rada najbolji prilikom poučavanja djece i na koji način najbolje uskladiti vrijeme s metodama i oblicima rada“? Svjesni smo da nam nitko ne može pružiti jedinstven odgovor, ali ćemo kroz rad pokušati sami doći do odgovora. Nadalje, izazov moralnog odgoja i usavršavanja danas glasi: „Koje osobine i vrline treba imati dobro odgojena, moralna osoba? Kako se treba ponašati prema drugima i koja pravila treba slijediti? Isto tako, pokušat ćemo kroz povijesne prikaze ovih triju filozofa, samostalno doći do najboljeg odgovora, potkrjepljujući svoje odgovore stavovima pedagoga, psihologa i drugih autora koji se bave odgojnom tematikom.

Aktualnost ove teme i danas je prisutna te brojni autori o njoj raspravljaju i nude različita rješenja, a neki od njih će biti prikazani u kritičkim osvrtima nakon svakog opisa stavova navedenih filozofa.

4. Platonov pristup odgoju

Moglo bi se reći da je Platonovo shvaćanje odgoja i obrazovanja postavilo temelje za daljnje rasprave i tumačenja tih dvaju pojmova. S obzirom da je i on odgajan i obrazovan kao i ostala atenska omladina koja se bave glazbom, literaturom i gimnastikom, pokušavao je izvući najvažnije sastavnice iz takvog odgoja te je po uzoru na Spartu i Atenu nadograđivao prvotne odrednice. Sparta je pridonijela konzervativnom elementu svojim poštivanjem običaja i zakona, a Atena svojom političkom i intelektualnom slobodom bez koje bi civilni život bio nezamisliv. Takva sinteza atenske i spartanske prakse bila je osnova Platonove rasprave o obrazovanju u njegovu djelu *Država*. Isto tako, uz važnost obrazovanja koju je neprestano isticao, iznimnu je važnost pridavao i odgoju o kojem je u tom djelu također pisao veoma detaljno. Iznosio je i neka pravila i metode koje su najvažnije za odgojiti dobrog čovjeka, građanina, na način da prvenstveno navodi najbolje osobine ondašnjeg grčkog života a zatim pokušava prikazati na koji se način može napraviti dobra država. Upravo je odgoj glavni element o kojem će u daljnjem dijelu rada biti govora, no prvo će ukratko biti prikazano Platonovo shvaćanje idealne države i samim time način njegova obrazovanja. Taj će kratki prikaz osnovnih Platonovih teza biti temelj za daljnju raspravu i usporedbu sa stavovima drugih filozofa te za kritiziranje njegovog strogog i za suvremeno vrijeme, neobičnog pristupa odgoju i obrazovanju. Činjenica jest da je obrazovanje od iznimne važnosti za ljudsku vrstu, a Platon je i u ono doba pridavao veliku pozornost detaljnom opisu obrazovnog sistema. Prvo će biti prikazano Platonovo shvaćanje odgoja, a nakon toga sadržaji koje će djeca trebati učiti kako bi bili dobri građani.

S navršenih sedam godina dječaci i djevojčice odvojeno odlaze u državne škole s programom atenske škole gdje uče čitanje, pisanje, računanje, glazbu i pjevanje. Nakon te škole, odlaze u dvorane za gimnastike. Za fizički odgoj propisan je umjeren način života, jačanje izdržljivosti, podnošenje žege i hladnoće, igru, ples, jahanje itd. Djevojke vježbaju ples i borilačke vještine a kada odrastu i postanu žene vježbat će se u odijevanju i skidanju naoružanja kako bi mogle čuvati djecu i grad ako vojska krene u borbu s neprijateljem. Nakon dvije-tri godine gimnastičkih vježbanja kada dječaci nisu u stanju učiti ništa drugo, slijedi obrazovanje u gimnaziji gdje ih se poučava aritmetici, geometriji, astronomiji, što je važno za primjenu u ratu. Nakon dvadesete godine dječaci postaju vojnici. Oni koji su sposobni za apstraktno mišljenje poučavaju filozofiju, aritmetiku, geometriju, astronomiju i teoriju glazbe. Kada se pouče sve te nauke, tridesetogodišnjaci zauzimaju manje odgovorna mjesta u državnoj upravi, a najспособniji poučavaju dijalektiku, sve do 35. godine, nakon čega postaju filozofi, odnosno upravljači države. Dijalektiku su proučavali samo odrasli muškarci koji su pokazali sposobnost za filozofsko mišljenje. Nakon pet godina takvog apstraktnog obrazovanja, oni zauzimaju najvažnije položaje u državi i služe do 50. godine života, a nakon toga mogu otići u mirovinu i potpuno se posvetiti najvišem učenju čovjeka- spoznavanju ideje dobra. Iz svega bi se moglo zaključiti kako Platon prezire proizvodni rad jer on razvija loš karakter i onemogućava ljudima da razmišljaju o nekim „višim“ i vrjednijim stvarima (Zaninović, 1988). Zaključne karakteristike njegova obrazovanja su: ograničavanje obrazovanja na vladajuću klasu, jednaki tretman obaju spolova, restrikcija višeg obrazovanja za one koji nisu spremni nastaviti daljnje školovanje, odgađanje znanstvene i filozofske obuke do godina zrelosti te dobro organizirano cijelo obrazovanje (Ledić, 2011).

Dobra organizacija nije samo karakteristika obrazovanja u Platonovoj državi, već je ona i osnovna karakteristika njegove ideje odgoja. Platon je prije svega,

predškolskom odgoju pridavao veliko značenje. Djeca od treće do šeste godine skupljaju se pod nadzorom dojilja na dječjim igralištima, i posebnu važnost pridaje se pripovijedaju pripovijetki, osobito bajki iz kojih bi djeca učila kako će postati snažne i stabilne odrasle osobe. Organiziranost njegove odgojne domene uočava se u njegovoj podjeli društva na klase. Dakle, Platon smatra kako svaka klasa u državi ima svoju temeljnu vrlinu, odnosno on navodi tri staleža koje imaju svoje točno određene funkcije i vrline. Klase su podijeljene na: upravljače (filozofe), čuvare (vojnike) i radne ljude (seljake, zemljoradnike, zanatlije). Upravljači ili filozofi moraju biti mudri, vojnici moraju biti hrabri, a radni ljudi umjereni. Prve dvije grupe su privilegirane te one žive od rada treće grupe i robova. Za Platonovu državu važan je pojam pravičnosti, a on označava obavljanje poslova. Vezano za obavljanje ovih poslova, veoma je važna pravičnost, a to znači da ako pojedinci obavljaju svoj posao najbolje što znaju tada će država biti pravična. Platon je veliku pažnju pridavao čuvarima države koji moraju biti posebno odgojeni, da budu prijatelji a istovremeno da budu nemilosrdni prema neprijateljima. Takav odgoj nije bilo jednostavno ostvariti, ali za postizanje takvih kvalitetnih čuvara bilo je potrebno učiti ih gimnastičkim i glazbenim vrlinama. Vrine koje su čuvari morali imati su hrabrost, plemenitost i pobožnost, a tim su vrlinama bili poučavani putem mitova i priča koje pogoduju razvoju čuvara. Bilo je potrebno napraviti balans između gimnastičkog i glazbenog odgoja jer ukoliko bi se čuvar previše posvetio glazbi on bi postao slab borac, dok pretjerivanje u gimnastičkom odgoju stvara jakog borca. Veoma važno pravilo za stvaranje idealne države jest bilo da se za najvišu poziciju odabire onaj građanin koji najbolje obavlja svoj posao, pa je tako vladar države bio onaj najbolji iz redova čuvara. Čuvari imaju poseban režim stanovanja, nemaju vlastitu svojinu, a nagrada za dobro obavljanje svojih poslova će im biti ono što im građani donesu kao zahvalnost za službu. No, ako steknu svoju vlastitu zemlju, postat će zemljoradnici te će na taj način postati

više obazrivi na unutrašnje nego na vanjske neprijatelje i to će dovesti do raspada cijele države. Isto tako, u državi ne smije biti bogatstva ni siromaštva jer i jedno i drugo slabi sposobnost pojedinca i zato će se sav plijen davati saveznicima čime će ih pridobivati. Velika pažnja je bila posvećena i zajednici žena i djece. Žene čuvari moraju biti isto odgojene i obrazovane kao i muškarci čuvari. Pravilo je da najbolji ljudi imaju što češće odnose s najboljim ženama kako bi se izrodila najbolja djeca. Hrabri i snažni ratnici dobivat će najbolje žene, a djecu će odgajati država, hranit će ih majke ali tako da ne znaju koje je njihovo dijete. Cilj je takvog obiteljskog poretka da oni koji su postali roditelji svu djecu smatraju svojom djecom jer neće znati koje je dijete njihovo, a ta djeca će svu ostalu djecu smatrati svojom braćom i sestrama. Nadalje, Platon je tvrdio kako filozofi moraju postati kraljevi ili sadašnji kraljevi moraju postati filozofi, odnosno oni moraju postati najbolji čuvari države i zakona. S obzirom da nije lako pronaći prava mjerila i kriterije kako pronaći pravog vladara, Platon je smatrao kako je nad čuvarima potrebno provoditi niz detaljnih ispitivanja kako bi otkrili koji je od svih čuvara najviše sklon učenju i tko je zapravo nepobjediv u borbi. Kada se nađe najbolja osoba, filozofi se moraju pobrinuti da ta osoba služi sreći drugih. Filozof može postati vladar tek nakon pedesete godine, kada je prošao sva moguća obrazovanja što je garancija da će takva osoba biti izuzetno dobra u svom poslu s obzirom da ima ogromno iskustvo iza sebe. Može se zaključiti, iz svega prethodno navedenoga, da se prema Platonu država koja je ovako uređena zaslužuje nazivati mudrom, hrabrom i pravičnom, a pravičnost znači dobro obavljanje svoga posla. Dakle, ako su pojedinci sposobni obavljati svoj posao na najbolji mogući način onda je država idealna i pravična. (Ledić, 2011).

4.1. Kritički osvrt

Iz perspektive današnjeg suvremenog odgoja i obrazovanja ovakvo je Platonovo shvaćanje i vizija države i načina na koji se građani odgajaju i obrazuju, veoma misteriozna i moglo bi se reći neprihvatljiva. Kako bi se dočarala ta neprihvatljivost izdvojili smo jedan najekstremniji dio iz prethodnog teksta, a odnosi se na obiteljske odnose i roditeljstvo. Pravilo kojim se nameće da najbolji muškarci i najbolje žene moraju što češće imati odnose kako bi se izrodila najbolja djeca je za današnju demokratsku populaciju u potpunosti neprihvatljiva. Naravno da su nekada davno, čak i naše prabake i pradjedovi živjeli u vremenu gdje su dogovorene veze i brakovi bili prihvaćeni i dopušteni, ali s vremenom se takav običaj izgubio i iz današnje je perspektive takvo stajalište neshvatljivo. Nadalje, vezano za obiteljske veze i roditeljstvo, smatramo kako je sasvim bizarna ideja o tome kako roditelji ne bi trebali znati koje je njihovo dijete te da takav način odgoja djece ne može polučiti dobre rezultate. Činjenica je da roditelji moraju svome djetetu pružiti potrebu ljubav i podršku tijekom njihova odgajanja i da je to jedini i najbolji način kako bi dijete izraslo u odraslu dobro odgojenu osobu. Ukoliko su djetetu uskraćene osnovne emocionalne potrebe, dijete neće moći normalno funkcionirati te je moguće da se u njemu razviju određene poteškoće, a samim time nakon što izraste u odraslu osobu, neće moći obavljati svoj posao na najbolji mogući način. Možemo povući poveznicu s pedagoškom praksom koja se bavi stilovima roditeljstva. Prema Poljak, Omersoftić, 2015. smatra se da postoje dvije temeljne dimenzije roditeljstva: dimenzija emocionalnosti koja podrazumijeva emocionalnu toplinu i roditeljsko razumijevanje i količinu podrške, ljubavi i ohrabrenja, nasuprot hladnoće i odbijanja djeteta te dimenzija kontrole koja podrazumijeva roditeljski nadzor i zahtjeve, odnosno roditeljska očekivanja spram djeteta koja se mogu protezati od potpune kontrole nasuprot zanemarivanja djeteta. Kombinacijom tih

dviju dimenzija koje odražavaju roditeljske stilove prema djetetu unutar koje se razvijaju različiti roditeljski postupci, roditeljski stil može se podijeliti u četiri karakteristične skupine (autoritarni, autoritativni, permisivan i indiferentan-zanemarujući stil roditeljstva) (Poljak, Omersoftić, 2015). Od ova četiri, Platonovo bi shvaćanje roditeljstva, prema našem mišljenju, bilo svrstano u posljednji, indiferentan odnosno zanemarujući stil roditeljstva kojeg karakterizira: kombinacija emocionalne hladnoće i slabe kontrole, roditelji postavljaju male zahtjeve, nema topline ljubavi ni podrške, odnos roditelj-dijete temelji se na niskoj razini razumijevanja i interesa za djetetove aktivnosti itd. Prethodno navedeni problemi i poteškoće koje se mogu pojaviti u djetetovoj osobnosti kao posljedica takvog stila roditeljstva jest: neposlušnost, nisko samopoštovanje, problematična ponašanja, promjenjiva raspoloženja, osjećaj nesigurnosti i nekontrole samoga sebe, nezainteresiranost itd. Dakle, takva nezadovoljna i nezainteresirana djeca, a kasnije odrasli ljudi, ne bi mogli adekvatno obavljati svoje poslove koje bi od njih zahtijevala država. Možda se nameće pitanje zašto je proizašao zaključak da je Platonovo shvaćanje roditeljstva upravo indiferentno, prema kojemu roditelji ne pridaju dovoljno pažnje i ljubavi svom djetetu i slično? Upravo iz činjenice da je nemoguće da roditelji svakom djetetu kojeg odgajaju pruže podjednaku ljubav, pažnju i toplinu, štoviše nemoguće je posvetiti se svakom djetetu na isti način, jer je svako dijete individua za sebe i zahtjeva posebne odgojne metode. Isto tako, svaka muška i ženska osoba koja odgaja tu djecu ima svoje pristupe i načine na koje pristupaju djeci, pa je neizbježna posljedica da će djeca biti često zbunjena i nesigurna u postupke koje trebaju napraviti u određenoj situaciji, a pogotovo u mlađoj dobi kada ne znaju razlučiti dobre postupke od loših. I kako da djeca iz takvog „mješovitog i nedosljednog“ odgoja izrastu u stabilne, kvalitetne i sigurne osobe koje će moći dobro obavljati svoje poslove? Odgovor je

poprilično jasan, takav Platonov odgoj ne može polučiti dobre učinke dugoročno.

Nadalje, postoji još jedna negativna strana Platonovog shvaćanja odgoja koju smo izdvojili. „Iako je Platon bio veliki filozof, njegovo se promišljanje odgoja kretalo između krajnosti, od istinskog odgoja do njegove potpune instrumentalizacije u službi države“ (Polić, 1993.; str. 41). Iako je Platon želio odgojiti dobrog građanina, postoji nedostatak koji se unutar njegove teorije odgoja ističe. Platon je odgoj vidio kao sredstvo kojim će ostvariti svoju ideju idealne države, tj. sredstvo za formiranje idealnog građanina. Njegov cilj odgoja nije odgojiti osobu u prvom redu kao pojedinca, nego učiniti od njega autonomnog građanina, koji će ponajprije služiti društvu, odnosno državi (Golubović, 2010). Platon je detaljno razradio sustav odgoja, u kojem stoji da upravo odgoj treba biti dispozicija pomoću koje se razvijaju određene sposobnosti i oblikuju potrebna socijalna svojstva te da se razvija smisao za zajednicu i pravednost. Prema njemu je dobar odgoj jamstvo održanja zakonitosti. U nacrtu idealne države moguće je naći i elemente totalitarnog poretka u kojem se pojedinac, pa čak i čitav stalež, gubi pred zajednicom države. U korist sreće društva u cjelini zapostavljena su pitanja osobne slobode, sudbine i sreće pojedinca. Jednostavno rečeno, prema Platonu je država sve, a pojedinac ništa. Nadalje, moglo bi se zaključiti da u njegovoj državi vlada nejednakost među ljudima na principu kastinske podjele rada i funkcija. Prema njegovom shvaćanju jednakost nije privilegija svih građana, ali je jedina privilegija koju svi građani imaju, totalna „pravičnost“ za sve, koja se sastoji u tome da svaki pojedinac, bez obzira kojem staležu pripada, apsolutno sve svoje osobne interese, potrebe i želje podređuje državi. Platon je bio svjestan da nejednakost staleža može prouzročiti da jedan stalež bude sretan na račun drugog. Stoga, naglašava da „zakoni ne idu za tim da jedan rod u državi bude naročito sretan, nego da stvore blagostanje cijele države“, pa radi toga dovedu građane milom ili

silom u harmoniju". Dakle, Platon je smatrao da oni koji imaju sposobnosti za obavljanje određenog posla moraju vršiti i takvu funkciju, a država ima apsolutnu vlast da kod svakog pojedinca utvrdi tu sposobnost i da je razvije onako kako njoj najbolje odgovara (Platon, 2002).

„Što dakle za Platona može biti odgoj ako ne totalna manipulacija i indoktrinacija službenom ideologijom? Zabrane, nadzor, kontrola; nisu li one nužni pratioci odbojnosti prema stvaralaštvu“ (Polić, 1993). Manipulacija, ili doslovno rukovanje, a u nešto širem smislu upravljanje, je postupak kojim se nekoga ili nešto koristi kao sredstvo za postizanje određenog cilja. Nekoga ili nešto se instrumentalizira i njime se upravlja na način koji je odredio manipulator neposredno ili posredno radi svoje koristi. Potrebno je odvojiti manipulaciju od odgoja u pravom smislu te riječi. Odgoj je ukupnost postupaka kojima se na osnovi povijesno dosegnute kulturne razine, podupire razvitak djetetove slobode i osobnosti, te je on u svojoj biti slobodonosan i samosvršan jer poštuje djetetove potrebe (Polić, 2006). Kako bi se što bolje opisalo takvo stajalište, u nastavku je navedeno Polićevo stajalište: „Odgoj koji se ne obazire na odgajaničeve potrebe, koji ih ne poštuje, koji se ne brine o vlastitom predmetu i koji se ne skrbi za njega, jer se o njemu ne brine kao subjektu i jer se ne skrbi za njega kao takvoga, koji dakle nije usmjeren njezi i razvoju ljudskih moći kao stvaralačkih moći ili slobode, antikulturan je, jer zatire povijesnu bit kulture, te stoga i nije odgoj, već manipulacija kojoj se sloboda nužno (i primjereno svojoj biti) opire“ (Polić, 1993: 18). Odgajatelj ne oblikuje odgajaničeve za neku društvenu funkciju ili poželjnu ulogu, kao što to manipulator čini s djetetom, već pomaže djetetu da sam sebe oblikuje, da stane na svoje noge i u potpunosti bude osoba. Cilj je odgoja zapravo omogućiti djeci da budu svoji, slobodni, da budu sami sebi svrha, a ne sredstvo za ostvarivanje nečijeg tuđeg nauma, i u krajnjoj liniji, da budu osobe, a ne tek preslika kolektivnog kulturnog obrasca kao što je to smatrao Platon (Polić, 2006). Dakle, moglo bi se reći da je

Platonovo shvaćanje i koncepcija odgoja bila temeljena na tradicionalnom pedagoškom pristupu koji je bio usmjeren na razvitak kolektiviteta i koji se protivio razvitku bilo kakve osobnosti. Pred njegovim najvišim zahtjevom, idealnom državom, svi osobni interesi moraju „šutjeti“ te prema tom shvaćanju Platon u najvišoj mjeri ograničava individualnu slobodu pravih građana (Polić, 1993). Takav se pristup po svojoj namjeri i metodičkom pristupu svodio na odgojnu manipulaciju čiji je cilj razviti pojedinca koji treba biti autoritativno oblikovani pojedinac, tj. pojedinac nerazvijene osobnosti koji pristaje biti kao i ostali, koji želi biti „normalan“ ili „prirodan“ i mrzi sve što je drugačije i neuobičajeno, „otkačeno“ ili „iščašeno“. No, današnje shvaćanje odgoja je potpuno drugačije. Zapravo je u suvremenom, današnjem odgoju važno da se osoba odmakne od postojećeg i uobičajenoga, jer bez te mogućnosti da postanemo drugačiji od drugih, ostaje samo nužnost vječno istog te ostajemo zarobljeni u okovima koje nam je nametnulo društvo. Da bi se čovjek mogao razvijati i postati samostalna osoba on mora biti slobodan i mora moći činiti ono što nalažu njegove potrebe. Među svim svojstvima po kojima se čovjek razlikuje od ostalih živih bića, posebno mjesto pripada odgojivosti. Upravo ga odgojivost čini jedinim istinski društvenim bićem koji svoju bit, kulturu i svrhu vlastite egzistencije, ne dobiva samim rođenjem, već tek životom i odgojem u zajednici (Polić, 2006). Stoga, kad bi se ljudima manipuliralo kao što se primjerice manipulira životinjama, mogli bismo zaključiti da između ljudi i životinje nema neke velike razlike, što bi bilo potpuno pogriješno. Takav zaključak proizlazi iz činjenice da ljudi imaju sposobnost razmišljanja i djelovanja na temelju vlastite odluke, slobode volje, a ne na temelju instinkta kao što to čine životinje.

Faktori koji utječu na ponašanje naprosto nisu dovoljni da bi odredili nečije ponašanje. Berčić to objašnjava na sljedeći način: *„Mi djelujemo na osnovi razloga, međutim naši postupci nikada nisu uzrokovani našim razlozima. Između razloga za djelovanje i samog djelovanja uvijek postoji izvjesni jaz; razlozi za*

djelovanje nisu uzročno dovoljni da bi doveli do samog djelovanja. Razlozi za x nisu nešto što nas prisiljava da učinimo x. Razlozi nisu sila koja nas nosi, oni su putokazi koji nam pokazuju kojim smjerom trebamo krenuti. Mi odlučujemo na osnovi razloga, ali nisu razlozi ti koji odlučuju umjesto nas, mi odlučujemo!“ (Berčić, 2012., 90). Prema ovakvom gledištu Platonova koncepcija o djelovanju određenih, izvana nametnutih radnji, pada u vodu jer ne uzima u obzir razloge, potrebe i želje pojedinaca, odnosno staleža koji djeluju. Isto tako, ne uzima u obzir ni vrijednost djelovanja i ponašanja staleža jer oni samostalno ne donose odluke, već kao programirani roboti obavljaju određene poslove kako bi postigli neki viši cilj. Upravo je vrijednost naših odluka u tome što su one naše. U svakoj „normalnoj“ državi, gradu, zajednici, obitelji postoje razlike u ponašanjima pojedinaca, te svatko ima svoje vrline i mane. I upravo je u tome čar života i svakodnevnog funkcioniranja jer vrednujemo odluke i ponašanja koja donosimo. Svatko ima slobodu izbora i odlučuje na koji će način postupiti i djelovati. Prema Berčić, 2012. naše odluke mogu biti dobre ili loše, promišljene ili nepromišljene, originalne ili neoriginalne, mogu biti ishitrene ili čak fatalne. Ali kakve god bile, one imaju neku posebnu vrijednost naprosto zato što su naše. Ukoliko ne bismo vrednovali postupke i djelovanja drugih, ne bismo mogli ni uvidjeti razliku između prihvatljivog i neprihvatljivog, odnosno moralnog i nemoralnog ponašanja. Takva je razlika, kada bismo se vodili za Platonovim konceptom odgoja, bila nevidljiva jer se ne vidi razlog i motiv nekog djelovanja. Primjerice, strah od kazne ne može biti prava osnova moralnosti jer se ne može dokučiti je li moralan onaj koji ne krade jer vjeruje da je krasti loše, ili onaj koji ne krade jer se boji kazne. Očigledno je da je moralan onaj tko ne krade zato što vjeruje da je krasti loše, a ne onaj tko krade zbog straha od kazne (Berčić, 2012). Dakle, iz svega ovoga bi se dalo zaključiti kako odgoj ne bi smio biti manipulacija ni u kojem smislu, već bi odgoj u prvom redu trebao voditi računa

o djetetovim prirodnim sklonostima i tempu potrebnom za njegov razvoj, kako bi mogao izrasti u dobro odgojenu odraslu osobu.

5. Rousseauov pristup odgoju

Sljedeća velika ličnost koja je postavila novije, suvremenije temelje odgoja koji velikim dijelom odskaču od prethodne Platonove koncepcije, bio je filozof Jean-Jaques Rousseau. Dok Platon podređuje odgoj svojoj ideji idealne države, Rousseau odabire pristup odgoju koji se temelji na prirodi, naglašavajući sklad i brigu za dijete. Knjiga koja je pridonijela veliki značaj u drugačijem pogledu na odgoj je *Emil* ili *O odgoju*. Teza od koje polazimo jest Rousseauova postavka da je čovjek od prirode dobar te da se prirodni darovi mogu razvijati i to najbolje u samoj prirodi. Prirodno pravo čovjeka podrazumijeva njegovu slobodu i ravnopravnost. Veoma je važno da prirodno odgajanje mora odgovarati prirodi djeteta i da se mora provoditi isključivo u prirodi (Zaninović, 1988).

Za razliku od prethodne Platonove koncepcije, ovaj je filozof precjenjivao dječje osobno iskustvo te zastupa načelo koje za njegovo doba nije bilo općeprihvaćeno. On zastupa načelo poštovanja dječje osobnosti i teži za odgojem koji će ispoljiti i razviti dječje prirodne snage i sposobnosti. Ovakva je pozicija i pogled na odgoj bila veoma neobična u razdoblju kada se provodio staleški odgoj i bila je neshvatljiva takva pozicija zalaganja za općechovječanski odgoj. No, Rousseau je u svom djelu jasno iznio da on želi da se upravo takav odgoj priušti djeci jer su njihove osobne preferencije i interesi najvažniji segment njihova razvitka. „Živjeti- eto zanata, kojemu hoću naučiti Emila. Kada bude izašao iz mojih ruku, on neće biti, a ja se s tim slažem, ni sudac, ni vojnik, ni svećenik; on će prije svega biti čovjek“ (Zaninović, 1988: 125). Ovakav je odgojni ideal u 18. st. postao izazov napredne pedagogije. No, odgoj zasnovan

na razvijanju odgajaničkih osobina i karakteristika nije se mogao odvijati u obitelji i široj okolini, već je odgajaničnik morao biti odvojen od štetnih utjecaja drugih na njega. Rousseau je smatrao da se takav negativan utjecaj na dijete može izbjeći samo ako se dijete odvede izvan gradske vreve, tj. da ga se odvede u prirodu daleko od obitelji i drugih ljudi. Negativna edukacija ne stavlja naglasak toliko na ono što treba učiniti, već na ono što treba izbjegavati kod odgajaničnika. Pod tim se podrazumijeva da je potrebno pobrinuti se da se izvorne djetetove sklonosti razviju u skladu s njegovom prirodom i da ne dozvolimo da išta stane na put njegovom spontanom razvoju. Ono što pritom djetetu može najviše štetiti jest negativan utjecaj društva. Važno je ne dozvoliti da se dijete formira pod utjecajem predrasuda i pogrešnih autoriteta koji ometaju njegov spontani razvoj. Društvo nameće pojedincu svoj način razmišljanja, stoga je potrebno maknuti ga od takvog utjecaja i omogućiti mu razvoj koji je potpuno u skladu s njegovom prirodom (Golubović, 2014). Odgajaničnik je trebao biti pod nadzorom odgajatelja koji je jedini dobro poznao odgajaničkove potrebe i zapravo je on bio jedina osoba s kojom je dijete bilo u kontaktu. Društvo 21. stoljeća postavlja pitanje koji je smisao takvog odgoja, zašto su i jesu li zapravo nužne tako stroge mjere, zašto je potrebno dijete odvojiti od svijeta, od realnosti? Odgovor na ovo pitanje moglo bi se formulirati na sljedeći način: izdvajanje djeteta može se objasniti Rousseauovom željom da ga očuva od štetnih utjecaja sredine i pokvarenosti društva onoga vremena, a u težnji da ga odgoji kao „novoga čovjeka“. Nadalje, Rousseau je smatrao da se odgoj treba zasnivati na psihološkim osnovama, te da ni pod koju cijenu ne trebamo dijete smatrati kao čovjeka u malome i stavljati pred njega ogromna očekivanja koja pristaju odraslima, već on želi da dijete zaista bude pravo dijete prije no što postane odrastao. Iz tog razloga, potrebno je brinuti o djetetovim individualnim sposobnostima, osobinama, preferencijama, dobi i slično. Kako bi se svi segmenti uzeli u obzir i kako bi odgoj djeteta bio kvalitetan, potreban je

odgajatelj koji će imati znanje, vještine i kompetencije kako bi pravilno proučavao i promatrao djetetove individualne sklonosti i sposobnosti. Isto tako, kao što je važno da u bilo kojem „mentorskom poslu“ postoji dobra klima, komunikacija i povjerenje, tako je i Rousseau smatrao da je veoma važna dobra komunikacija, razumijevanje i poštovanje između odgajatelja i odgajanika kako bi njihov rad „urodio dobrim plodom“. Veoma važna komponenta Rousseauove filozofije je da je pod pojmom *odgoj* podrazumijevao intelektualnu, ali i moralnu komponentu čovjeka. Moralna izgradnja pretpostavlja usavršavanje na obje razine, i intelektualne i moralne. Prema tome, moralna osoba nije ona koja samo zna što je dobro, nego i ona koja ga čini (Golubović, 2014). „*Općenito govoreći, čovjekovo djelovanje, njegovo postupanje i ponašanje trebalo bi biti usmjereno na dobro. Cilj je čovjeka postati dobar čovjek. Dobrota je, po Rousseau, ono najviše što čovjek može postići izgradnjom svoje osobnosti. Ona je konačni ili krajnji cilj čovjekova života. (...) Svaki čovjek prolazi određene razvojne faze pri čemu se osobita važnost pripisuje intelektualnom i moralnom usavršavanju. Svaka od spomenutih ima svoj glavni cilj. Tako je glavni cilj intelektualnog usavršavanja težnja ka istini. (...) Glavni cilj moralne izgradnje je postizanje dobrote (koja je u uskoj vezi sa vrijednostima). Pri tom treba imati na umu da moralno usavršavanje u velikoj mjeri ovisi o intelektualnom. (...) To znači da najprije moramo znati što je dobro da bismo ga kasnije mogli činiti. Dakle, cilj je moralnog usavršavanja da postane dobar čovjek, a ka dobroti je po Rousseau čovjek usmjeren već po samoj prirodi (dobrota mu je urođena)*“ (Golubović, 2014: 32).

Rousseau je napravio cjelokupan koncept veoma kvalitetno, sistematizirano i konkretno, pa je u skladu s time i razvoj djeteta do zrelosti podijelio u četiri faze od kojih svaka ima svoje značajke. Prvi je stupanj od rođenja do druge godine koji uključuje tjelesnu njegu, od druge do dvanaeste godine je drugi stupanj koji uključuje razvijanje osjetila, od dvanaeste do petnaeste godine je treći stupanj

koji uključuje razvijanje intelektualnih sposobnosti, te posljednji četvrti stupanj je od petnaeste do osamnaeste godine koji uključuje moralni odgoj. Za prvu je fazu djetetova razvoja važno da dijete fizički ojača, što će se postići tako da se suzbijaju dječji hirovi i prohtjevi kako ne bi razvio egoistične crte ličnosti. Ukoliko odmah reagiramo na djetetov plač, ono će manipulirati roditeljima i plač će postati naredba. Ako roditelj ne ispuni naredbu dijete će biti nezadovoljno i na taj će se način razvijati loše djetetove crte ličnosti. Ono što treba učiniti kako bi se suzbile takve posljedice jest jednostavno ne reagirati, tj. ne obraćati pažnju na dječje hirove i plač (Zaninović, 1988). „Ako padne, ako se udari u glavu tako da mu odskoči čvoruga, ako mu pođe krv na nos ili ako poseče prst, neću se uznemiriti i pritrčati odmah u pomoć, nego ću barem neko vreme ostati miran. (...) Ako me vidi kako trčim uznemiren da ga tešim i da ga žalim, držaće da je propalo; ali vidi li da sam hladnokrvan, domalo će i ono postati hladnokrvno te držati da je ozleda zalečena, čim više ne bude osećalo bol. Patnja je prva stvar koju on mora naučiti; to će mu biti najpotrebnije da zna“ (Zaninović, 1985: 134). U drugom stupnju se počinje razvijati govor kod djeteta te je najvažniji tjelesni razvoj i razvoj njegovih osjetila, a Rousseau ističe da je upravo takav razvoj preduvjet za intelektualni i moralni odgoj, što je vrhunac čovjekova razvoja. Da bi dijete naučilo misliti, dakle koristiti svoje kognitivne sposobnosti, odgajatelj treba poticati da dijete vježba udove, osjetila i organe koji su oruđe uma. Na ovom stupnju još uvijek nema nastave jer razum u tom razdoblju još spava i do dvanaeste godine dijete ni ne zna za knjigu i uči samo ono što ga zanima, za čim osjeća potrebu. No, ukoliko dijete iskaže želju za učenjem, čitanjem knjiga, potrebno je da ga odgajatelj usmjeri na čitanje *Robinson Crusoea* jer se u njoj opisuje život glavnog lika na pustom otoku, u prirodi, koji se brine o svojim potrebama bez ičije pomoći. Vidljivo je kako iz ovakve knjige dijete može primijeniti na sebe neke Robinsonove navike, osvijestiti potrebe i naučiti neke zanate koji su mu potrebni za preživljavanje i

odgajanje u prirodi. Isto tako promatrati će prirodu iz nešto šire perspektive, i postat će radoznalo i samostalno te će se moći snalaziti u svakoj prilici. Nadalje, veoma je važno istaknuti kako se Rousseau zalagao za disciplinu prirodnih posljedica. Što to znači? Dijete mora osjetiti posljedice svojih loših djela na način da primjerice, ako Emil slomi dio pokućanstva, nije potrebno to odmah popravljati, već se pokušava na taj način postići da osjeti da mu je bez toga teško. Dakle, dijete će iz posljedica koje će osjetiti na svojoj koži zaključiti što je dužnost, potreba, nužnost i nemogućnost. S ovom odgojnom metodom bi se mogla zaokružiti druga faza odgojnog razvoja djeteta te započeti s trećom fazom u kojoj se naglašava ono što se u dosadašnjoj fazi zanemarivalo, a to je razvijanje intelekta. S obzirom da su djeca od dvanaeste do petnaeste godine u fazi puberteta i počinje se razvijati kritičko mišljenje kod djece, zanimanje za druge stvari, radoznalost oko nekih ozbiljnijih životnih pitanja i slično, Rousseau navodi kako je za ovaj stupanj važno razvijanje intelekta nastavom. Ono što je veoma zanimljivo i što se spominje i u drugoj fazi, jest da Rousseau odbija učenje činjenica iz knjiga, jer one ne pružaju znanja koja djeca shvaćaju (Zaninović, 1988). „*Ne držite detetu govore koje ne može razumeti. Poštedite ga od opisa, rečitosti figura i poezije. Sad se ne radi o obrazovanju osećanja i ukusa. Budite i dalje jasni, jednostavni i hladni. I suviše će rano doći vreme kad ćete morati da govorite drugačije*“ (Zaninović, 1985: 141). Rousseau naglašava da uopće nije ni važno da djeca steknu puno znanja već da nauče kako učiti, odnosno da nauče metode stjecanja znanja. Pravo je znanje ono do kojeg je dijete samo došlo vlastitim promatranjem, eksperimentiranjem i zaključivanjem. Kako bi se realizirali ti zahtjevni, odgajatelj je trebao stvarati te situacije u kojima će se dijete susretati s činjenicama i pojavama koje ga okružuju. Na taj način odbacuje se suhoparno učenje iz knjiga jer iz knjiga djeca mogu naučiti samo činjenice koje neće razumjeti niti primijeniti u svakodnevnom životu (Zaninović, 1988). „*Rousseau smatra da dijete najbolje uči kada uči iz iskustva*

i na temelju primjera. Učiti se treba iz iskustva, jer teorija ne pomaže ukoliko nije spojena s praksom. (...) Tako kada govorimo o znanju možemo govoriti o dvije temeljne vrste znanja, o „znanju da“ i o „znanju kako“. „Znanje kako“ vezano je za iskustvo i zato mu, prema Rousseau, treba dati prioritet. Znanje nam ionako treba da bismo ga mogli primijeniti, ono ni u kojem slučaju ne bi smjelo biti svrha samom sebi. (...) Naglasak treba staviti na praktično znanje, na „znanje kako“, jer čovjeku više koristi znati, primjerice, kako napraviti stolicu, nego sati teorije o izradi stolice“ (Golubović, 2014: 28). Jednostavno rečeno, djeca moraju učiti samo ono što im je korisno i za čim osjećaju potrebu. Primjer koji Rousseau navodi jest da se kemija i fizika moraju učiti na temelju praktičnog rada na pokusima, a u tom procesu će vježbati zaključivanje. Takvim usvajanjem znanja iz prirodnih nauka dijete će uspostaviti odnos prema prirodi, a radom i učenjem zanata uspostaviti će odnos prema društvu i okolini. Rousseau je iznimnu važnost pridavao radu i radnom odgoju jer je rad prirodna obveza svakog čovjeka koji želi živjeti u društvu. U jednom satu rada dijete nauči više nego da mu se objašnjava i tumači cijeli dan, smatra Rousseau. Emil je morao naučiti raditi jer je to njegova obveza, a onoga koji ne radi smatra besposličarem i lopovom. Fizički rad Emila najviše približava prirodnom stanju i njegov rad mora biti dobro smišljen, planski, racionalan i zasnovan na teoriji. Ali Rousseau ne cijeni jednako sve zanate već prema njegovu shvaćanju najveću vrijednost ima proizvodni rad. Na prvom je mjestu zemljoradnja, pa zatim kovači, a na trećem je mjestu drvodjeljski posao. Ono što ne želi jest, da Emil bude liječnik, muzičar, umjetnik ili pjesnik. Dakle, iz ovoga je vidljivo kako Rousseau najviše cijeni fizički rad kojim se proizvodi potrošna roba, a sve ostalo ostavlja po strani. U posljednjoj četvrtoj fazi bude se strasti i to je vrijeme najpogodnije za moralni odgoj. Tek u ovoj fazi Emil počinje kontaktirati s drugim ljudima, uči živjeti u društvu i to je zapravo vrijeme za pravi odgoj. Moralni odgoj podrazumijeva odgoj srca. Što to znači? Rousseau kaže kako je u moralnom

odgoju najveći naglasak stavljen na čuvstva, jer je to zapravo odgoj srca. Fokus je stavljen na emocionalan život djeteta. S obzirom da je dijete do sada bilo odvojeno od okoline, dijete je potpuno izgubljeno među brojnim ljudima. Emil za svoj razvoj ima primjer odgajatelja, osobu koja ga je vodila do sada kroz cijeli njegov život. Isto tako učenjem povijesti, Emil stječe određena znanja i usvaja stavove kroz djela u kojima se opisuju heroji antike jer tako Emil uči, ne samo kako izbjegavati zlo već i kako činiti dobro.

Na taj način se razvijaju i simpatije prema sirotinji i bolesnima pa se u njemu razvija težnja za pružanjem pomoći. Suosjećanje ili empatičnost pomaže djetetu da se stavi u „tuđu kožu“ i iz njegove perspektive pokuša sagledati situaciju i na taj način razvija moralnu dimenziju. Samim time, ova je faza karakteristična po odgoju odgajanika za odnose prema drugim ljudima, što se u prethodnim fazama zanemarivalo. Takav odgoj dovodi do jednakosti i odgajanik na temelju povijesnih primjera dolazi sam do pravilnog rasuđivanja jer u toj fazi postaje sposoban za razvijanje apstraktnog mišljenja. Ovo je razdoblje također doba bure i strasti, pa se kod mladića javljaju spolne sklonosti i strasti. Rousseau daje savjete vezane za spolni odgoj i upozorava na to da treba paziti da se djetetu ne jave prerano spolne želje te da ih je potrebno pravilno regulirati, a ta će se regulacija postići tako što će mladić fizički raditi i jačati svoj organizam te neće prijevremeno misliti o svojim strastima (Zaninović, 1988). *„Čim se u čoveku javi potreba za drugaricom, on više nije usamljeno biće, njegovo srce ne pripada više njemu samu. Svi odnosi prema njegovoj vrsti, sva uzbuđenja njegove duše nastaju istovremeno s ovim. Njegova prva strast uskoro dovodi u vrenje sve ostale“* (Zaninović, 1985: 145). Što se tiče muško-ženskih odnosa, odnosno veza, Rousseau ima sličan stav kao što je imao Platon. U čemu je vidljiva ta sličnost? On je smatrao da Emilovu odabranicu Sofiju treba odabrati odgajatelj. Dakle, isto kao i Platon je bio zagovornik dogovorenih brakova. Nadalje, Rousseau je smatrao da između muškaraca i žene postoje velike

razlike. Žene moraju rađati djecu, ugađati suprugu, brinuti za njegovu sreću, baviti se domaćinstvom itd. Ženino nije da se mora baviti intelektualnim zanimanjima, ali mora znati čitati i pisati, razumjeti književnost, muziku i ples. Zaključno i jednostavno rečeno, žena mora biti podređena autoritetu, muškarcu koji brine o obitelji. Isto tako, prema Rousseau do ovog razdoblja nije potrebno ništa govoriti djeci o religiji jer nisu navikli razmišljati apstraktno i kritički jer samo rade na svom tijelu (Zaninović, 1988). „Zahvaljujući izoliranosti života u selu, do tog vremena, u njemu se ne javljaju ni pitanja iz te oblasti, jer religioznih kultova nije ni vidio. Time kao da se Rousseau pridržava nereligijskog odgoja. Zato ta pitanja i nije potrebno prije postavljati. Promatrajući svrhovitost prirode, u Emilu se javlja u tim godinama misao o stvoritelju kao najvišem umu i najvišoj volji. Međutim, mladić se u tim godinama ne odgaja u duhu neke pozitivne religije“ (Zaninović, 1988: 128).

Zaključno o Rousseauovom shvaćanju odgoja moglo bi se reći da je on dao vrlo korisne i vrijedne postavke, od kojih su neke primjenjive i u suvremeno doba, no postoje brojne činjenice koje su podlegle kritici brojnih autora suvremenijeg doba s kojima se i mi slažemo. Prvo ćemo istaknuti neke vrijedne postavke, a nakon toga ćemo se većim dijelom fokusirati na kritiku nekih njegovih shvaćanja odgoja i obrazovanja.

5.1. Kritički osvrt

Polazišna stavka od koje kreće Rousseau i s kojom se u potpunosti slažemo jest da je odgoj čovjekov najveći cilj. S time se slaže i Kierkegaard koji navodi da iznad „biti odgojen“ nema višeg cilja, tj. to znači da je biti kompletno i potpuno ostvarena osoba krajnji cilj filozofije odgoja. U suvremeno doba to prvenstveno znači biti intelektualno i moralno usavršena i izgrađena osoba, uz duhovnu, emocionalnu, tjelesnu, individualnu i društvenu zrelost osobe. (Golubović, 2015).

Što se tiče Rousseauova odgoja izdvojili bismo jednu, možda najvažniju korisnu komponentu, a ona se tiče važnosti razvoja osjetila, stjecanja raznih znanja, vještina i umijeća. Rousseau smatra kako je veza između majke i djeteta izuzetno važna u prvom stupnju djetetova života. Majka mora sama dojiti svoje dijete i pružati mu njegu kako bi se ono osjećalo sigurno i zaštićeno. Takvo je stajalište potvrđeno i od strane autora koji se bave ranom djetetovom psihologijom i odgojem. Profesor psihologije Sombol u članku *Ljubav kao temelj razvoja* ističe da se snažna emocionalna privrženost i komunikacija djeteta i majke najintenzivnije razvija u prvoj godini. Smatra se da dijete ima potrebu za takvim odnosom koji je evolutivnog podrijetla i dio je sustava za preživljavanje. Dojenče se u svojoj nezrelosti najčešće vezuje za samo jednu osobu, majku i odvajanje od te osobe u njemu izaziva snažan strah, stoga je Rousseauova teorija o važnosti tog odnosa u njegovo doba doprinijela velikom napretku, a za sadašnjost i budućnost postavila dobre temelje za primjeren i kvalitetan odgoj. Vidljiv je i daleko veći napredak u odnosu na Platonovo stajalište o odgoju gdje se zanemaruje djetetova osobnost³. No, u kritici Rousseauove komponente vezane za privrženost u prvim godinama života

---

³ <http://www.zzjzpgz.hr/nzl/64/emo.htm> Pristupljeno 11.6.2016.

djeteta, istaknut ćemo i neke nedostatke koje je Rousseau svojim „strogim“ pravilima isticao.

Isto tako, u okviru pozitivnih Rousseauovih stajališta, osvrnut ćemo se i na moralnu komponentu djeteta. Slažemo se s njegovim stavom da je najbitnije kakva će netko osoba postati, koje će vrline posjedovati i u kojem će pravcu razvijati svoj karakter. Moralna dimenzija čovjeka povezuje se s etikom vrlina, ona stavlja naglasak na osobu kojoj je glavni cilj postati što bolja osoba. To znači da joj je cilj posjedovati što veći broj i što bolju kvalitetu intelektualnih i etičkih vrlina. Moralna osoba uvijek promišlja o motivima, namjerama, ciljevima i posljedicama svog ponašanja. Nastoji da svaki njezin postupak bude dobar, te promišlja o posljedicama svojih postupaka jer moralna osoba želi proizvesti samo dobre posljedice (Golubović, 2014). Smatramo da je zaista najvažniji cilj odgoja razvoj moralne dimenzije čovjeka te da se veliki naglasak treba stavljati na tu komponentu. Zašto to smatramo? Zato što bi svijet, globalno gledajući, puno bolje funkcionirao kada bi svi, ili barem većina, željela djelovati moralno i kada bi svi poštivali moralna načela i pravila.

Nadalje slijedi prikaz kvalitetnih Rousseauovih tumačenja o obrazovanju i cjelokupnom obrazovnom sustavu.

Već je istaknuto kako je Rousseau smatrao da djeca znanja stječu preko praktičnog iskustva. Za primjere je istaknuo učenje zemljopisa, kemije i fizike preko proučavanja zavičaja, raznih pokusa i slično. Smatramo da je ovakav način poučavanja djece izuzetno vrijedan i koristan, jer iz vlastitog iskustva prilikom usvajanja bilo kakve vrste znanja možemo svjedočiti kako je znanje temeljeno na praksi i iskustvu puno dugoročnije od znanja utemeljenog samo na teoriji. U današnjem je obrazovnom sustavu u manjoj mjeri naglašen praktičan rad, a velik je naglasak na učenju iz udžbenika. No, sve više se teži promjeni od

teorijskog ka praktičnom usvajanju znanja pa bismo rekli da je Rousseau istaknuo veoma važan segment obrazovanja na kojem se radi i danas.

Postoji nekoliko Rousseauovih segmenata protiv kojih su se pružali prigovori i kritike, pa bismo izdvojili najkontroverznije od njih.

Prvo što bismo istaknuli jest naša kritika segmenta u kojem Rousseau pretjerano naglašava rad kao jedini izvor stjecanja znanja i spoznaje te istovremeno stavlja negativne konotacije na danas vrlo vrijedna i cijenjena zanimanja, kao što su primjerice liječnici, glumci itd. Kako bismo što bolje ukazali na pogrešku takvog shvaćanja krenimo od činjenice da današnja djeca najmasovnije upisuju općeobrazovne škole- gimnazije u kojima će steći širi opus teorijskih znanja za buduće zanimanje, a sve je manje djece koja se odlučuju za strukovne škole. Zašto je to danas tako? Još je 1973. godine Njemačko ministarstvo za kulturu i prosvjetu u svojim temeljnim zadacima škole istaknulo veliku važnost razvijanja kritičkog mišljenja kod učenika. Konkretno, neki od navedenih zadataka škole su sljedeći: učenici trebaju posredovati znanje, umijeća i sposobnosti, potrebno ih je osposobiti za samostalnu, kritičku prosudbu za samoodgovorno djelovanje i stvaralačku djelatnost, odgojiti ih za slobodu i demokraciju, tolerantnost, poštovanje dostojanstva drugih ljudi i tuđih uvjerenja, probuditi miroljubivost u sporazumijevanju naroda, potaknuti spremnost za socijalno djelovanje i političku odgovornost, orijentirati ih prema uvjetima svijeta rada itd. U istaknutim ciljevima i zadacima škole izdvojit ćemo ključne riječi koje su temelj ljudskih vrednota, a razvoj ljudskih vrednota je jedno od osnovnih zadaća odgoja i obrazovanja svakog djeteta. Sumirane ljudske vrednote prethodno navedene su: mir, tolerancija, pravednost, suradnja, sloboda, a općeprihvaćene kompetencije koje se stječu tijekom školovanja su znanje, sposobnosti, socijalne vještine, kritičko mišljenje i kreativnost (prema Matijević, 2015). Ove su

informacije navedene kako bi se mogla povući paralela s Rousseauovim odgojem i obrazovanjem koji je prethodno opisan. Dalo bi se zaključiti da ono što zagovara Rousseau, u segmentu rada, fizičkog posla te negativnog odgoja u izolaciji, ne može u dječju osobnost „ugraditi“ ove temeljne ljudske vrednote i kompetencije koje su za današnje vrijeme temelj svakog čovjeka. Prepuštanje djeteta slučaju, prirodi i izolaciji se ničime ne da opravdati jer iz takvog načina odgajanja djeteta ne može usvojiti nijednu od navedenih kompetencija i vrijednosti, što povlači činjenicu da djeteta ne može izrasti u odraslu, kompletnu, odgovornu, moralnu osobu. Nadovezujući se na ovo, Zaninović, 1988. ističe da je Rousseauov stupnjeviti razvoj djeteta isuviše shematski i neprimjenjiv na ljudski razvoj jer djeteta od svog rođenja pa sve do smrti uči iz dana u dan o svakom segmentu života i ne može se napraviti podjela po stupnjevima i vrstama „gradiva“ koje djeteta usvaja. Nije prihvatljivo ni njegovo shvaćanje da se djeteta tek od dvanaeste godine treba uključiti u odgojno-obrazovnu instituciju i da je do tada izvan sistemskog stjecanja znanja. Brojna pedagoška literatura i istraživanja pokazuju da su prve tri godine najvažnije godine djetetova života. Rousseau je smatrao kako u prve tri godine treba suzbijati djetetove hirove, plač, ne govoriti jezikom koje djeteta ne razumije, no brojni autori se s time ne slažu. Upravo suprotno, djeci u prvim godinama života treba omogućiti sigurnu okolinu za igru i istraživanje. Potrebno je djeci omogućiti igračke i aktivnosti za koje će ono izraziti interes, a ne ih ograničavati na jednostavne igračke kao što je to smatrao Rousseau. Isto tako, djeci treba pružiti i mogućnost da samostalno donose „vlastite odluke“, a na roditeljima je da im pruže osjećaj sigurnosti i mogućnosti da ih donose. Nadalje, Rousseauovo stajalište je da su prve dječje suze molbe i da ih moramo sprječavati jer će u suprotnom djeteta nama manipulirati i plačem nam zadavati naredbe. Ovo je prema brojnim autorima također pogrešno shvaćanje jer na taj način djeteta ne osjeća podršku i privrženost, a to će se u kasnijoj dobi manifestirati kroz nesigurnost u sebe a

samim time i kroz nepovjerljivost prema drugima i teško će se upuštati u odnose s drugima⁴. Dakle, suprotno od Rousseauovog shvaćanja, roditelji moraju poticati djetetovu sigurnu privrženost tako što će zadovoljavati potrebe djeteta nakon što uoči da dijete plače ili ga nešto boli. Isto tako, potrebno je obratiti veliku pozornost na moralni razvoj djeteta od njegove najranije dobi kako bi od samih početaka na svom vlastitom iskustvu, ali i iskustvu drugih otkrivalo što je dobro, a što loše, kako se treba ponašati, a što treba izbjegavati. Iz ovoga proizlazi i da osoba ne može učiti o moralnosti u izolaciji, bez doticaja s drugim ljudima jer ne bi imao nikakvih ljudskih kontakata pa bi izostao praktičan, iskustven dio moralnog učenja. Dakle, ne može se prihvatiti njegova tvrdnja da se razvijanje odnosa prema ljudima i društvu može postići radom i učenjem zanata jer da bi osoba mogla naučiti bilo što, ona se s time mora baviti, na razne načine susretati i suočavati, i na temelju tog iskustva formirati svoje stavove i stjecati saznanja.

Naposljetku, nakon odgojne komponente Rousseauove filozofije, istaknut ćemo kritiku njegovog obrazovnog segmenta, konkretno vezanog za odbacivanje učenja iz knjiga te prekasnog perioda u kojem bi prema njemu, dijete trebalo ući u formalni sustav obrazovanja. Prema Zaninović, 1988., ukoliko bi se takav pristup primijenio, dijete ni u osamnaestoj godini života ne bi imalo dovoljno stvarnog, formalnog znanja na kojem bi se dalje moglo obrazovati. Teško je zamisliti da bi bilo koje dijete, nakon 15.godina igre i istraživanja samo onoga što njega zanima, moglo odjednom shvaćati i „upijati“ gradivo za koje dotad nisu čuli. Smatramo da je potrebno od samih početaka uvoditi djecu u sustav obrazovanja, postepeno, u skladu s njihovim mogućnostima, interesima i preferencijama, kako ne bi doživjeli šok i frustraciju koja bi se bez sumnje

---

1. ⁴ <http://www.klinfo.hr/djeca-2/bebe/povezujuce-roditeljstvo-zasto-su-prve-godine-bebina-zivota-najvaznije/> Pristupljeno 11.6.2016.

pojavi u svakog djeteta. Isto tako, njegov stav prema knjigama bio je negativan, što je danas nemoguće prihvatiti jer je veliki naglasak na učenju iz knjiga. Rousseau je u pravu kada govori da se u knjigama nalaze i informacije koje djeca ne shvaćaju, ali zato učitelj i odgajatelj treba biti uz dijete kako bi mu objasnilo neshvatljive sadržaje. No, u skladu s njegovom teorijom da djeca tek u određenom periodu svog života mogu početi usvajati znanja, ta činjenica da su knjige neshvatljive jest realna, tako da što se tog segmenta tiče, Rousseau je bio dosljedan u svojoj teoriji. No, kao što je Kierkegaard smatrao, danas bi trebalo staviti više naglasak na suočavanje s problemima, a ne na direktno i eksplicitno poučavanje. Pod „suočavanjem s problemima“ misli na suočavanje s različitim aspektima nekog problema, temama ili pitanjima, za koje se navode moguća rješenja koja se analiziraju, zatim se ističu njihove prednosti i nedostaci, nakon čega slijedi interpretacija i vrednovanje. Na samom kraju se učenicima treba prepustiti mogućnost da sami izvuku vlastite zaključke i formiraju vlastite stavove. Takav se pristup naziva kognitivno-razvojni ili deskriptivni pristup. Uz ovaj pristup postoji i normativni u kojem je naglasak na odgoju karaktera, no Kierkegaard je više orijentiran na kognitivno-razvojni pristup (Golubović, 2015). Iako se škole zovu odgojno-obrazovne institucije, danas je isto tako u školama vrlo malo zastupljena odgojna komponenta, što smatramo da je veliki nedostatak. Potrebno je više pažnje posvetiti odgojnoj komponenti kao što je to smatrao Rousseau, ali ipak je naglasak i pozornost usmjerena na prenošenje znanja učenicima. No, veoma je važno naglasiti da se Kierkegaardova druga karakteristika pristupa poučavanju odnosila na komunikaciju s učenicima, tj. čitateljima. Primjerice, on je pišući djelo pod pseudonimom odgojno djelovao na svoje čitatelje, tako što im je davao slobodu interpretacije i promatranja određenih pitanja i problema iz njihovog kuta gledanja. Potpisujući se pseudonimom Kierkegaard ostvaruje tri cilja. Prvi je cilj da učenike-čitatelje potiče na samostalno, kritičko i stvaralačko mišljenje te odgovornost za vlastito

znanje i zaključivanje. Na koji način to postiže? Nudeći svojim čitateljima mnoge aspekte analize slučaja koje mogu promatrati iz različitih perspektiva. A cilj je korištenja pseudonima da svojim čitateljima poručuje da autor nije onaj o kojem isključivo ovisi točnost, preciznost i istinitost gledanja na određene stvari, već da oni imaju pravo na vlastite stavove. Na taj način on čitatelje u prvom redu potiče da koriste svoje kognitivne sposobnosti tako da kritički promišljaju o onome što je pred njima, a isto tako poručuje im da imaju slobodu i odgovornost da sami izvuku krajnji zaključak. Drugi je cilj da im ukaže na činjenicu da učitelj ne posjeduje istinu, jer učitelj ne prenosi svoje znanje, dakle istina nije njegov proizvod, već da on zajedno sa svojim čitateljima želi otkrivati istinu. Te posljednji, treći cilj je da im pokaže da učitelj ima svoje granice iznad kojih ne može ići, odnosno želi im pokazati da ne postoji neki univerzalni kriterij poučavanja, već da odgajatelji na različite načine i pomoću različitih pristupa mogu vršiti intelektualnu i moralnu poduku učenicima (Golubović, 2015). Iz ovoga bi se dalo zaključiti da uz pomoć Kierkegaarda možemo pružiti kvalitetnije i primjerenije postavke odgoja i obrazovanja od Rousseauovih koji su za suvremeno doba pomalo neobični. Ta posljednja kritika, možda i najznačajnija, odnosi se na Rousseauovo pretjerano naglašavanje rada i istovremeno zanemarivanje ostalih važnih profesija. Kao što je već viđeno u prethodnim odlomcima, Rousseau se veoma pozitivno odnosi prema radu kao sredstvu razvijanja i socijalizacije čovjeka, a izrazito negativno prema zanatima kao što su liječnici, glumci i slično, što se danas izuzetno cijeni. Usudili bismo se reći da je danas situacija obratna. Danas se fizički rad sve manje cijeni, a profesije poput liječnika, farmaceuta i glumaca su izuzetno cijenjene. No, sveukupno gledajući, Rousseau je iznio kvalitetne i korisne ideje od kojih su se neke zadržale i danas, a neke su se odbacile ili preformulirale kroz suvremenije pristupe.

6. Deweyev pristup odgoju

Posljednji i najvažniji div filozofije odgoja za aspekt današnjeg suvremenog doba o kojem će biti riječi je John Dewey. S obzirom da je njegov doprinos filozofiji i pedagogiji bio ogroman, u nastavku će biti detaljno opisan njegov stav prema pedagoškim načelima i vizijama koje su kvalitetan primjer svima onima koji kroz razne načine doprinose odgoju i obrazovanju djece. „Lista onih koji tijekom života vrše odgojni utjecaj na nas je poduža. Na njoj se nalaze oni koji su, da tako kažemo, na listi spontanijih odgajatelja (poput roditelja koji nisu pohađali neku posebnu školu za odgajatelje, a čiji je odgojni utjecaj odlučujući za mladog čovjeka), zatim profesionalni odgajatelji (tj. oni koji za to imaju stručnu i profesionalnu spremu), do svih drugih koji u manjoj ili većoj mjeri vrše nekakav odgojni utjecaj (čak je legitimno govoriti o utjecaju koji je prisutan na gotovo usputnoj razini)“ (Golubović, 2015: 216).

John Dewey bio je američki filozof, poznat po tome što je zastupao pragmatizam po kojem je kriterij istine korist, i po tome što je formirao svoju verziju pragmatizam-instrumentalizam, teoriju koja smatra kako svaki pojam ili ideju treba shvatiti kao instrument akcije. Pripala mu je titula teoretičara obrazovanja reformske ili progresivne orijentacije i utemeljitelja eksperimentalne pedagogije (Zaninović, 1985). Osnovao je *Laboratorijsku školu* pri sveučilištu kroz koju je želio pokazati kako trebaju izgledati škole budućnosti (Ledić, 2011). No, prije opisa njegove idealne škole slijedi njegova kritika stare škole. Ključne riječi koje Dewey koristi kako bi okarakterizirao staru školu su: pasivnost stava, mehaničko gomilanje znanja, jednolikost metode i nastavnog plana itd. Moglo bi se reći da je prema njemu težište izvan djeteta, u učitelju, u udžbeniku, svagdje samo ne u nagonima i osobnom radu djece. „*U ovome slučaju dete postaje Sunce oko kojega se okreću sve vaspitne mere, ono je središte oko kojega se one sabiraju*“ (Zaninović, 1985: 369). U takvoj školi

djeca ne žive, već samo usvajaju, često puta mnoštvo beskorisnih informacija (Dewey, 1899). On je smatrao da stara škola, onakva kakva je bila, ne može ići korak s promjenama, a najznačajnija promjena koja se dogodila jest slom starog obiteljskog života i nestanak jednostavne seoske zajednice. Dewey smatra da stara škola daje malo šanse da se uči vlastitim djelovanjem jer se njihova aktivnost svodi uglavnom na pasivno slušanje. „*On vjeruje da škole paraliziraju intelektualnu inicijativu, ali da je neuspjeh glede morala još veći. Dewey na neki način poistovjećuje moralno i društveno obrazovanje i smatra da se društveno obrazovanje može ostvariti jedino sudjelovanjem u zajedničkim ciljevima i potrebama određenog društva. Ono što suvremeno društvo treba jest škola koja obučava učenike za potpun život u modernom društvu*“ (Ledić, 2011: 69). Iz ovog je opisa vidljivo da je Dewey isticao nove ideje prema kojima škola mora imati veze sa životom, pa traži razvijanje aktivnosti učenika u nastavi i zalaže se za uvažavanje individualnih interesa učenika. Prema njemu je rad izvor i osnovno sredstvo odgoja; u njegovoj školi djeca stječu novo iskustvo radom i druženjem i dijete je u centru svih zbivanja (Zaninović, 1988). Za razliku od takve škole Dewey primjer dobre škole uspoređuje s idealnim domom. Ako bismo promotrili idealan dom u kojem roditelj vidi što je za dijete najbolje i ukoliko mu pruži sve što mu treba, onda bismo mogli zaključiti da djeca uče putem druženja, a i samim životom obitelji. U razgovoru dijete nalazi ono što ga zanima i za što on vidi vrijednost na način da kada se postavljaju pitanja, kada se govori o različitim stvarima dijete neprestano uči i njegove se pogreške ispravljaju. Dijete sudjeluje i u kućanskim poslovima te pomoću njih prvenstveno stječe potrebna znanja, zatim navike reda, poštovanja tuđih prava i mišljenja i naviku da svoje djelovanje podčini interesima doma. Idealan bi dom imao i radionicu u kojoj bi djeca mogla iskoristiti svoje stvaralačke nagone. Imali bi i laboratorij u kojem bi mogli ispitivati i istraživati ono što ih zanima (Dewey, 1899). Kada se sve ove postavke organiziraju i uopće, Dewey kaže da

dobivamo idealnu školu. Iz potrebe za obiteljskim, rodbinskim druženjem proizlazi i potreba za školom i druženjem s vršnjacima. Djeca su od najmlađih dana aktivna po svojoj prirodi, oni trče, prosipaju na sve strane i zapravo je najvažnije da se u njegovom odgoju i obrazovanju iskoristi ta njihova aktivnost, da im se da dobar pravac. Usmjeravanjem, odnosno davanjem pravca i organiziranjem njene upotrebe dijete će postići dobre rezultate, a neće sve ostati čisto na nagonском ispoljavanju i pukom pasivnom slušanju (Zaninović, 1985). Ovo su neke temeljne postavke Deweyovog shvaćanja odgoja koje su proizašle iz kritike stare škole, a u sljedećem poglavlju se nalazi opis prirode svakog djeteta i način na koji se prema toj prirodi treba odnositi.

Što za Deweya znači obrazovanje? On smatra da se dijete treba obrazovati kao društvenog pojedinca i ako bismo od njega odvojili socijalni faktor onda mu ostavljamo samo apstrakciju koju on u potpunosti odbacuje u svim aspektima ljudskog života. Prema tome, pojedinac bez okoline ne može funkcionirati, isto kao ni okolina bez pojedinca. Stoga, obrazovanje mora započeti s psihološkim uvidom u djetetov karakter, interese i navike, te se stalno mora provjeravati imajući na umu te karakteristike. Prema njemu je škola primarno društvena ustanova, ona predstavlja oblik zajedničkog života u kojem svi društveni akteri skladno djeluju budući da je obrazovanje društveni proces (Dewey, 1897). „Dewey smatra da škola treba biti svojevrsna proširena obitelj u kojoj se u školi ono što dijete dobiva kod kuće nastavlja u savršenijem obliku, s boljom opremom i pod stručnim vodstvom. Dakle, škola kao i dom mora biti istinska zajednica koja ima zajedničke ciljeve, koja zaokuplja interese djeteta, i kroz koju dijete postaje svjesno da je partner koji doprinosi i čiji naponi doprinose uspjehu cjeline. Dewey smatra da se ovo može postići ako se slijedi primjer doma i ako se pridaje pozornost zanimanjima koji se odnose na svakodnevni život“ (Ledić, 2011). On vjeruje da je obrazovanje život, a ne priprema za budući život te naglašava kako obrazovanje koje nije povezano sa životom, koje

je zatvoreno u sebe, kao takvo je osuđeno na propast. „Na prvom mjestu škola mora predstavljati neku vrstu života u zajednici sa svim onim što to pretpostavlja. (...) To pretpostavlja sredinu gdje se pojedinac igra i radi zajedno s drugima. Umesto jedne škole koja je, kao mesto gde se nešto uči, odvojena od života, imamo društvenu grupu u malome gde su učenje i razvitak nešto što se javlja zajedno sa sadašnjim zajedničkim iskustvom. Igrališta, radionice, radilišta, laboratorije, ne samo da usmeravaju aktivne težnje mladih, već obuhvataju i međusobne veze, opštenje i saradnju- a sve ovo povećava svest o uzajamnoj zavisnosti. Učenje u školi treba da se nadovezuje na učenje van škole. Između jednog i drugog treba da postoji slobodno uzajamno dejstvo. Ovo je moguće samo kada postoje brojne dodirne tačke između društvenih interesa koji igraju ulogu i u jednom i u drugom (Dewey, 1915: 248). Iz ovakvog je opisa vidljiv ogroman preokret od Rousseaua koji je smatrao da se dijete treba odgajati u izolaciji. Štoviše, on je smatrao da pojedinac izoliran od društva ne bi mogao postojati, pa zahvaljujući tome što se rađa i živi u društvu, tokom svog života prima tuđa iskustva i njima se koristi. „Socijalna sredina provodi stalni utjecaj na pojedinca, a taj utjecaj nije ni pozitivan ni negativan. Kod ljudskog bića pod utjecajem socijalne sredine javljaju se određena znanja, vještine i navike koje djeluju jedinstveno i mijenjaju ga. (...) U odgojnom procesu dijete je u središtu, pa se njegove snage trebaju ispoljiti, interesi se moraju i ostvariti, a sposobnosti vježbati (Zaninović, 1985: 366). Isto tako, potpuno je drugačije stajalište od Rousseaua imao Dewey i u pogledu moralnog odgoja, i on je po našem mišljenju, naveo ispravan i kvalitetan način moralnog odgajanja djece. Moralno poučavanje je najbolje kada se dijete osposobljava kroz odnose s drugima u jedinstvu rada i mišljenja (Dewey, 1897).

Nakon opisa globalne strukture Deweyeva stava o odgoju i obrazovanju, slijedi nekoliko detalja glavnih ideja i pedagoških mjera iz njegovih djela.

Svoje je pedagoške teze Dewey izložio u brojnim radovima od kojih su najznačajniji: *Škola i društvo*, *Škola i učenik*, *Demokracija i obrazovanje*, *Škola budućnosti*, *Vaspitanje i demokratija* i drugi. Poseban naglasak će u ovome radu biti stavljen na ideje dvije navedene knjige: *Vaspitanje i demokratija* i *Škola i Društvo*, zbog jasnoće i relevantnosti njegovih ideja i primjera. Raspravljajući o pitanjima odgoja, Dewey smatra da je odgoj životna potreba ljudi, jer bi bez odgoja ljudska vrsta vrlo brzo podlegla stihiji, no zahvaljujući nagomilanom iskustvu što se prenosi s odgojem sa starijeg na mlađe naraštaje, ljudi održavaju i mijenjaju svoju okolinu (Zaninović, 1988). „*Društvo ne samo da se održava prenošenjem iskustava i opštenjem među ljudima, već se može s pravom reći da se njegovo postojanje ostvaruje u samom procesu prenošenja iskustava i međusobnog opštenja. (...) Ljudi žive u zajednici na osnovu onoga što im je zajedničko, a opštenje među njima je način da zajednički posjeduju stvari*“ (Dewey, 1915: 7).

Prema Deweyu se odgoj povezuje s rasteanjem; odgoj je razvijanje onoga što dijete s rođenjem donosi na svijet i te se osobine izražavaju kroz rasteanje. Ono što djeca na svijet donose su nagoni (instinkti) od kojih razlikuje četiri: socijalni, konstruktivni, istraživački i umjetnički nagon. Socijalni nagon je izražen u kontaktu s ljudima, u razgovoru, druženju i različitim društvenim zajedničkim aktivnostima. U ljudskoj je prirodi da svatko traži zajednicu jer inače ne bi ni naučio govoriti. Nadalje, konstruktivni nagon se ispoljava kod djece prilikom gradnje različitih predmeta, primjerice od pijeska, papira, blata, drva ili drugog prikladnog materijala. To je zapravo nagon za građenjem, a izražen je u različitim pokretima i igrama. Istraživački nagon karakterizira pojava stalnog pronalaženja, ispitivanja stvari, predmeta, igračaka i slično. Djeca provjeravaju ono što su vidjela, opipala, iskusila. Obveza je škole da tu vrstu aktivnosti što više razvija jer ona ne smije biti institucija koja razvija samo intelektualnu

aktivnost. Umjetnički nagon se ogleda u tome što dijete voli oblikovati, crtati, ukrašavati predmete i škola isto tako ima zadatak tu vrstu nagona razvijati na najbolji mogući način. Učenjem o nagonima Dewey pokušava dokazati da sklonosti djece prema radu treba tražiti i u društvenim uvjetima u kojima dijete živi, kao i u sistemu odgoja i obrazovanja. U društvenoj okolini, svako ljudsko biće uči određena znanja, umijeća i navike. Ljudski govor, jezik je važno sredstvo pomoću kojeg se dijete uključuje u zajedničke aktivnosti društva. Dijete se učeći govor prilagođava navikama društvene sredine, a škola kao posebna organizirana društvena sredina provodi odgojni utjecaj na mlado biće te ubrzava usvajanje civilizacije i pomaže u eliminiranju negativnih utjecaja. Dewey odgoj promatra i kao upravljanje, ali i vođenje, odnosno nadzor. Pod tim misli da se urođene sposobnosti mladog čovjeka treba usmjeravati u određenom pravcu. Često puta nadzor može kod djeteta prouzročiti otpor pa je važno naglasiti da nadzor u Deweyevom smislu podrazumijeva da dijete podčinjava sebe utjecaju okoline. Najbolji način upravljanja, vođenja i nadzora ne postiže se verbalnim metodama, već uključivanjem odgajnika u zajednički rad. Što se tiče razvijanja djeteta tijekom procesa odgoja, Dewey naglašava važnost upotrebe tuđe pomoći u pospješavanju razvoja čovjekovih potencijala. Svako dijete se može razvijati zbog postojećih potencijalnih sklonosti prema napredovanju, a razvijanjem se upotpunjava praznina između nezrelosti i zrelosti. U toku razvijanja značajnu ulogu imaju navike jer one omogućavaju prilagođavanje društvenoj okolini, a nakon prilagođavanja nastaje drugi proces a to je svjesno mijenjanje okoline (Zaninović, 1988). Nakon odgojne komponente slijedi pregled obrazovnog segmenta Deweyeve filozofije.

Dewey kritizira tradicionalnu enciklopedijsku nastavu koja vodi formalizmu. Ono na čemu Dewey inzistira jest tzv. aktivni program koji označava prijelaz s predmetnog sadržaja na slobodni program. Nedostatak predmetnog programa jest da on izlaže sadržaj u logičnom slijedu, a djeca teško spoznaju stvari u

takvoj logičnosti, zato on umjesto pojedinih nastavnih predmeta predlaže određeni skup tema kojima bi bio podčinjen cjelokupan nastavni sadržaj. Program se ne bi trebao nametati učenicima, već ga oni sami prema svojim interesima, sklonostima i sposobnostima savladavaju samostalno, ne u učionici nego u laboratorijima, školskom vrtu, radionici i biblioteci. „*Pre nekoliko godina razgledao sam u gradu radnje za opremu škola, tražeći da nađem stolove i stolice, potpuno pogodne u svakom pogledu- umetničkom, zdravstvenom i vaspitnom- za dečje potrebe. Bilo je dosta muke da nađemo ono što nam je trebalo, te najzad jedan trgovac, pametniji od ostalih, reče ovo: „Bojim se da mi nemamo ono što vam treba. Vi tražite nešto na čemu bi deca mogla da rade, a ovo je samo za slušanje. (...) Stav pažljivog slušanja svodi se, relativno uzev, na stav pasivnosti, slepog primanja; na fakt da se tu pred učenicom nalaze neki gotovi rezultati koje su prethodno spremili školski nadzornik, školska vlast, učitelj, kao i to da učenik treba što više tih rezultata za što kraće vreme da savlada.“* (Zaninović, 1985: 368). Dakle, Dewey se protivio organizaciji po razredima, nastavnim satima i klasičnoj podjeli gradiva na nastavne predmete. Isto tako, bio je protivnik knjiškog, verbalnog znanja i učenja i smatra da je glavni izvor znanja rad. Može se povući poveznica s Rousseauovom teorijom o važnosti rada, jer i Dewey smatra da se kroz rad stječu najsigurnija i najefikasnija znanja i navike. No, realno je pristupio toj teoriji jer je smatrao kako bi se to moglo ostvariti na nižem stupnju obrazovanja, dok je kasnije to vrlo teško postići jer škola nije u stanju stvoriti toliko radnih mogućnosti da bi na njima odgajanci mogli steći solidna i sistemska znanja. Veoma je važno naglasiti da nastava uz rad treba učenika povezati sa životom i stvarati životne situacije. Cilj svih praktičnih radova ne leži u njima samima, niti u njihovoj vezi sa životom izvan škole, već oni leže u dječjoj potrebi za djelom i željom da grade i stvaraju, umjesto da pasivno promatraju. Slično kao i Rousseau, Dewey smatra da će učenici fiziku najbolje svladati u radionici i

pogonu, kemiju u kuhinji, geometriju u stolarskoj radionici, zoologiju uzgojem domaćih životinja, povijest i geografiju na putovanjima itd. Dakle, on veliko značenje pridaje rješavanju radnih zadataka, samostalnom promatranju i zaključivanju, a pritom veliku ulogu u cjelokupnom procesu ima učitelj koji organizira rad i savjetuje učenike. Zato, prema Deweyu škola ne priprema za budući život, već je ona sama život. Isto tako i odgoj ne priprema za život jer se ne zna kakav će život biti sutra, odgoj treba biti sam život jer samo živeći učenik uči živjeti. Zadatak škole bi trebao biti da iz života izabere ono najbolje, ono što je potrebno za bolju budućnost društva. Zbog toga Dewey zahtijeva i uvođenje samouprave u školu jer ona razvija aktivnost učenika, sposobnost rješavanja različitih životnih situacija te razvija kritičko mišljenje. On kritizira odvajanje intelektualnog od moralnog odgoja što je karakteristika stare škole i smatra da je svako odgajanje ujedno i moralno odgajanje i ono razvija sposobnost da se uspješno sudjeluje u društvenom životu. Zaključno, kako bi se svi navedeni zadaci realizirali, trebaju biti ispunjeni ovi uvjeti: škola mora predstavljati neku vrstu života u radu i učenje u školi se treba nastavljati na učenje izvan škole. Sve to ne bi bilo moguće bez učitelja kao veoma važnog aktera u cjelokupnom nastavnom procesu. Njegova zadaća nije nametati djeci svoje ideje, već da on kao član zajednice odabire utjecaje koji su adekvatni za formiranje iskustva učenika. (Zaninović, 1988).

6.1. Kritički osvrt

Na temelju opisanih Deweyevih pedagoških postavki moglo bi se zaključiti da je on imao veliki utjecaj na suvremenu nastavu i odgoj. Konkretno, posebice mislimo na teze koje je iznosio vezano za školu, odgojno-obrazovni sustav i nastavu koje će u nastavku biti potkrijepljene didaktičkom pedagoškom literaturom. No, prije pozitivnih strana prikazat ćemo jednu negativnu stranu tj. kritiku vezanu za njegov način shvaćanja nastave, za koju smatramo da je najproblematičnija prilikom provedbe i realizacije takvog procesa odgoja i obrazovanja. Veliki nedostatak kod učenja otkrivanjem i istraživanjem je taj što je potrebno puno više vremena nego nekom drugom metodom te je samim time i priprema sata puno zahtjevnija (Bjelanović, Dijanić, 2011). I u svakodnevnim poslovima i aktivnostima, kada nešto samostalno proučavamo, istražujemo i dolazimo do znanja, trebamo utrošiti puno više energije i vremena nego što bismo do istog znanja došli frontalnim, verbalnim uputama od strane nekog stručnjaka. Isto vrijedi i za školsku situaciju u kojim učenici samostalno, na razne načine te uz određene upute od „stručnjaka“-učitelja dolaze do znanja. Konkretno, prilikom procesa istraživanja često puta dolazi do poteškoća u razumijevanju određenih koraka u rješavanju zadataka, u razumijevanju određenih definicija, primjera i slično, i mnogo vremena učenici izgube dok ne shvate i dođu do točnog rješenja. Isto tako, prilikom rada u parovima, grupama i timovima često puta može doći do neslaganja između učenika pa se vrijeme gubi i na proces „pomirenja“ i nalaženja jednog zajedničkog rješenja i odgovora. Samim time, nastavnik utroši puno više energije dok osmisli aktivnosti za cijeli nastavni sat, s time da mora voditi računa o tome da ne smije svaki sat imati iste oblike i metode rada itd. Dakle, iz ovih nekoliko danih ali i mogućih problematičnih situacija koje se pojavljuju prilikom istraživačkog procesa u nastavi, dalo bi se zaključiti da unatoč brojnim pozitivnim stranama ovakvog

načina rada, postoji problem s nedostatkom vremena. U Deweyevoj teoriji program se nije smio nametati učenicima, već ga oni sami prema vlastitim interesima i sposobnostima savladavaju pa problem s nedostatkom vremena nije bio toliko izražen kao što je to u našim školama. U našim školama postoje propisani planovi i programi prema kojima je točno određeno koje će se nastavne cjeline i jedinice obrađivati i točan broj sati unutar kojih se trebaju obraditi. Dakle, potrebno je uzeti u obzir ovaj segment i prilagoditi ga na najbolji mogući način procesu učenja kako bi učenici imali i slobodu prilikom učenja, ali i dozu nadzora i vodstva koji bi ih usmjeravao na prave odgovore.

Što se tiče karakteristika s kojima se u potpunosti slažemo, krenut ćemo s potkrijepom Deweyeva stava da stara škola nije imala kvalitetan i primjeren sustav odgoja i obrazovanja. Neki suvremeni autori pedagoške literature zastupaju isto stajalište, a istaknut ćemo stav didaktičara Erica Jensena. „U prošlosti je škola bila osmišljena kao institucija koja pruža obavijesti učenicima, koji su se smatrali „korisnicima“. To je stvorilo strukturu moći koja je održavala nastavnika kao nekoga tko širi mudrost i znanje te učenika kao bespomoćnog primatelja. U toj ulozi učenik je pasivan, prazna posuda koju treba napuniti. Kad nastavnik nadzire informacije, učenik očekuje da mu nastavnik „omogući učenje“. No u idealnom slučaju učitelj je partner u odgovornom odnosu učenja. Stari pristup oslobađa učenike od odgovornosti za vlastito učenje. Informacijsko doba je osposobilo učenike da budu vlastiti omogućitelji. Oni nisu više na milosti nastavnika koji šire informacije. Stoga je stari odnos „omogućitelj-korisnik“ zastario“ (Jensen, 2003: 4). Dakle, vidljivo je kako je koncept stare škole temeljen samo na pukom pasivnom slušanju učitelja, što ima negativne posljedice na učenikove sposobnosti. Takav pristup rada ne potiče razvijanje viših kognitivnih sposobnosti kod učenika, već se samo temelji na zapamćivanju činjenica koje se brzo zaboravljaju. Iz ovih negativnosti proizlazi kako je za

dobro učenika potrebno promijeniti cijeli koncept usvajanja znanja. To predlažemo kroz sljedeći odlomak.

Prvo bismo istaknuli da se u potpunosti slažemo s Deweyevom tvrdnjom da prije bilo kakvog poučavanja treba gledati interese, karakteristike i sposobnosti svakog djeteta. Naše ćemo stajalište potkrijepiti stavom autora Jurčića koje navodi u knjizi *Pedagoške kompetencije suvremenog učitelja*. On navodi da je temelj od kojeg bi trebalo poći u oblikovanju nastavnog kurikuluma za sve učenike određenog razreda, bilo za prosječne i one s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, stvaranje ozračja i zajedničkog odgojno-obrazovnog procesa. Dijeliti će ga svi učenici u razvoju vlastitih maksimalnih potencijala jer takav pristup ide ususret učenikovoj socijalnoj integraciji u razredni odjel i boljoj povezanosti razreda (Jurčić, 2012). No, kao što smo već naveli, Dewey ističe kako bez učitelja odgoj i obrazovanje djece ne bi bilo moguće. Kako bismo potkrijepili i potvrdili važnost učitelja i njegovih kompetencija u odgojno-obrazovnom procesu navest ćemo također stav Jurčića: „Kompetentan učitelj u području organiziranja i vođenja odgojno-obrazovnog procesa rad s učenicima shvaća, priprema i ostvaruje tako da prati individualne potrebe učenika, daje jednostavne upute, raspodijeljene u „korake“, potiče promjenu aktivnosti, komunicira s učenicima na odgovarajući način tako što istodobno održava poželjnu razinu aktivnosti, dosljedno primjenjuje disciplinska pravila, upozoravajući učenike da svako njihovo ponašanje ima posljedice, stvara prilike za razvoj učenikova digniteta i samopoštovanja te potiče učenike da budu odgovorni za vlastito učenje (Jurčić, 2012: 109-110). Iz ovakvog shvaćanja proizlazi stav da je učitelj onaj koji vodi, upravlja i nadzire učenike i cjelokupan proces odgoja i obrazovanja, što je i bila Deweyeva misao. Prema Jurčić, 2011. je najbolji stil vođenja demokratski stil u kojem postoji dogovor između učitelja i učenika, oni zajedno dolaze do rješenja određenih problemskih situacija. Takav stil vođenja sugerira da je učitelj, zajedno s učenicima, sudgovoran za kvalitetu

u učenju i poučavanju, ali da učitelj ima konačnu odgovornost za učenikov uspjeh prilikom usvajanja znanja. Dakle, povlačeći paralelu s ovakvim shvaćanjem mogli bismo i Deweyev stil školskog vođenja svrstati pod demokratski stil. Nadalje, što se tiče aktivnosti i istraživačke perspektive učenika koju Dewey smatra veoma bitnom prilikom učenja i poučavanja, Jurčić također ističe da je u suvremenom dobu veoma bitna aktivnost učenika prilikom usvajanja gradiva. Zašto? „Učenik najbrže uči i dugo pamti usvojene činjenice i generalizacije kada se nalazi u aktivnom djelovanju sa sociokulturnom sredinom, učiteljem i suučenicima i kada uči o stvarnosti koja ga okružuje aktivnim odnosom sa stvarima i ljudima te povratnim informacijama koje prima kao posljedicu aktivnosti. Postupci promatranja, zapažanja, otkrivanja, zaključivanja i stvaranja prirodni su načini učenja. S druge strane, te mu aktivnost omogućuju djelovanje u stvarnosti, potvrđivanje, razvoj interesa i samostalnosti u učenju, razvijanje samopouzdanja, samoodgovornosti, odgovornosti prema drugima, razvoj sposobnosti suradnje, kritičko mišljenje, razvoj komunikacijskih vještina i slično. (...) Dakle, didaktički rečeno, aktivno učenje (stjecanje znanja i vještina) odvija se kroz iskustvo i refleksiju“ (Jurčić, 2011: 115). Iz nabrojanih kompetencija i sposobnosti mogao bi se izvesti zaključak da aktivno sudjelovanje u nastavnom procesu nema samo za posljedicu usvajanje gradiva, već ima za posljedicu i razvoj socijalnih vještina u odnosima prema drugima, pa samim time se djeca moralno razvijaju. Dakle, vidimo kako omogućavanje slobode učenicima ima za njihov cjelokupan razvoj ogromne pozitivne posljedice.

7. Zaključak

Svako ljudsko biće je jedinstveno, ono ima svoje karakteristike, karakter, vrline, mane i mnoga druga obilježja. Dakle ne postoje dvije jednake osobe sa istim obilježjima, ali svim je ljudima zajedničko svojstvo- svi su odgojeni i obrazovani. Koju razinu obrazovanja posjeduje određena osoba i je li dobro ili loše odgojena, ovisi o brojnim čimbenicima. Prvenstveno se dijete odgaja i stječe znanja u svojoj obitelji, zatim svakodnevno u društvu, školi, na poslu itd. dakle proces odgoja i obrazovanja je cjeloživotni proces. Postavlja se pitanje: kada ćemo reći za neku osobu da je dobro odgojena, koju razinu znanja ima dobro obrazovana osoba, tko nas zapravo obrazuje, koje metode poučavanja su najkorisnije... Upravo smo se ovim pitanjima bavili u ovome radu, pokušavajući doći do odgovora na ova pitanja kroz prikaz tri velika filozofa odgoja te kroz interpretaciju nekih stručnjaka suvremenog doba.

Zaključak koji proizlazi iz ovog rada jest da nitko nikada nije pružio jedno jedinstveno rješenje, odgovore na gore postavljena pitanja. Zapravo smo potvrdili početnu „hipotezu“ iz uvoda, a to je da jedinstvenu definiciju odgoja i obrazovanja ne možemo pronaći. Ali ono što smo uspjeli jest da smo kroz analize najvećih filozofa odgoja i suvremenih autora, sakupili i stavili na jedno mjesto, činjenice i definicije koje bi mogle dati najprimjenjivije i najkvalitetnije odrednice odgoja i obrazovanja. Svaki od trojice filozofa imao je prilično veliki značaj. Platon je među prvima odredio koje sadržaje treba poučavati djecu kako bi postala dobri, odgojeni građani. Ono što smo odbacili jest njegov stav da djecu treba odgajati kako bi dobro vodili državu. Dakle, odbacili smo instrumentalizam koji proizlazi u krajnjoj liniji iz njegove filozofije odgoja, ali i filozofije politike. Zatim, Rousseau je iznio izuzetno vrijedno stajalište vezano za odgoj, a to je da je vrhunac čovjekove prirode odgojiti dobru osobu. U potpunosti se slažemo s Rousseauom kada dijete stavlja u središte pažnje i

obraća pažnju prvenstveno na odgoj njegovih vrlina kako bi postao moralna osoba. No, ne podupiremo njegovu negativnu edukaciju, te smo naveli nekoliko prigovora kojima smo pokušali dokazati da takvo obrazovanje nije primjereno za djecu. I na posljetku, filozof koji je „nadmjestio“ Rousseauov nedostatak vezan za obrazovanje bio je J. Dewey. On je ponudio, po našem mišljenju najbolje rješenje i odgovor na naša postavljena pitanja vezana za obrazovanje. Sa svojim tumačenjem o učenju temeljenom na laboratorijima, tj. praktičnom radu, ponudio je dobre temelje za suvremenu nastavu u kojoj se pokušava mijenjati udžbenički način učenja s praktičnim radom. Smatramo da smo ovim radom uspjeli interpretacijom velikih filozofa odgoja i aktualizacijom suvremenih autora odgovoriti na neka postavljena pitanja vezana za dobar odgoj i obrazovanje. Kroz kritičke osvрте smo aktualizirali neka pitanja koja su se kroz povijest pojavljivala i sasvim smo sigurni da će rasprava o odgoju i obrazovanju i dalje biti aktualna jer je podložna promjenama i korekcijama, kao što je bila i do sada.

8. Popis literature:

a) Knjige

1. Berčić, B. 2012. *Filozofija*. Zagreb: Ibis grafika.
2. Dewey, J. 1970. *Vaspitanje i demokratija: uvod u filozofiju vaspitanja*. Cetinje: Obod
3. Dewey, J. 1899. *Škola i društvo*. Beograd: Izdavačka knjižara Rajković.
4. Jensen, E. 2003. *Super-nastava: nastavne strategije za kvalitetnu školu i uspješno učenje*. Zagreb: Educa.
5. Jurčić, M. 2012. *Pedagoške kompetencije suvremenog učitelja*. Zagreb: Recedo.
6. Polić, M. 1993. *K filozofiji odgoja*. Zagreb: Znamen.
7. Polić, M. 1997. *Čovjek- odgoj- svijet*. Zagreb: Kruzak
8. Polić, M. 2006. *Činjenice i vrijednosti*, Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
9. Polić, M. 2001. *Čovjek - odgoj - svijet*. Zagreb: Radionica Polić.
10. Platon 2001. *Država*. Zagreb: Naklada Jurčić.
11. Vuk-Pavlović, P. 1993. *K filozofiji odgoja*. Zagreb: Znamen: Institut za pedagojska istraživanja.
12. Warburton, N. 1999. *Filozofija*, Zagreb: Kruzak.
13. Zaninović, M. 1988. *Opća povijest pedagogije*. Zagreb: Školska knjiga.

b) Članci

14. Bjelanović, Dijanić, Ž. 2011. *Računalo u istraživačkom radu učenika u nastavi matematike*, Napredak: časopis za pedagojsku i teorijsku praksu, 153(2): 203.218. Dostupno na

file:///C:/Users/Admin/Downloads/Napredak_2012_2_04_Z_Bjelanovic_Dijanac_Racunalo_u_istrazivackom_radu_napredak_153_2_203_218_201_2.pdf (Pristupljeno 12.6.2016.)

15. Dewey, John (1897) 'My pedagogic creed', *The School Journal*, Volume LIV, No. 3 (January 16, 1897), 77-80
16. Golubović, A. 2013. *Aktualnost Rousseauovih promišljanja filozofije odgoja s posebnim osvrtom na moralni odgoj*, *Acta Iadertina*, str. 25-36.
17. Golubović, A. 2010. *Filozofija odgoja*, *Riječki teološki časopis*, 36(2): 609-624. Dostupno na http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=180239 (Pristupljeno 27.4.2016.)
18. Golubović, A. 2015. *Odgojne implikacije Kierkegaardove antropologije. Od antropologije do filozofije odgoja u misli Sørensa Kierkegarda*, *Diacovensia*, 23(2): 213-228. Dostupno na [file:///C:/Users/Admin/Downloads/213_228%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/213_228%20(3).pdf) (Pristupljeno 28.4.2016.)
19. Poljak, M., Omersoftić, E. 2015. *Unaprjeđenje roditeljstva*. Sarajevo: Porodično savjetovalište. Dostupno na <http://porodicno.ba/wp-content/uploads/2012/06/UNAPREDENJE-RODITELJSTVA-unutra-1-1.pdf> (Pristupljeno: 27.4.2016.)

c) Internet izvori – on-line izvori i web stranice:

20. Matijević, 2005. Evaluacija u odgoju i obrazovanju <file:///C:/Users/Admin/Downloads/MMhrv.pdf> Pristupljeno 5.6.2016.
21. <http://www.klinfo.hr/djeca-2/bebe/povezujuce-roditeljstvo-zasto-su-prve-godine-bebina-zivota-najvaznije/> Pristupljeno 5.6.2016.
22. <http://www.zzjzpgz.hr/nzl/64/emo.htm> Pristupljeno 5.6.2016.

